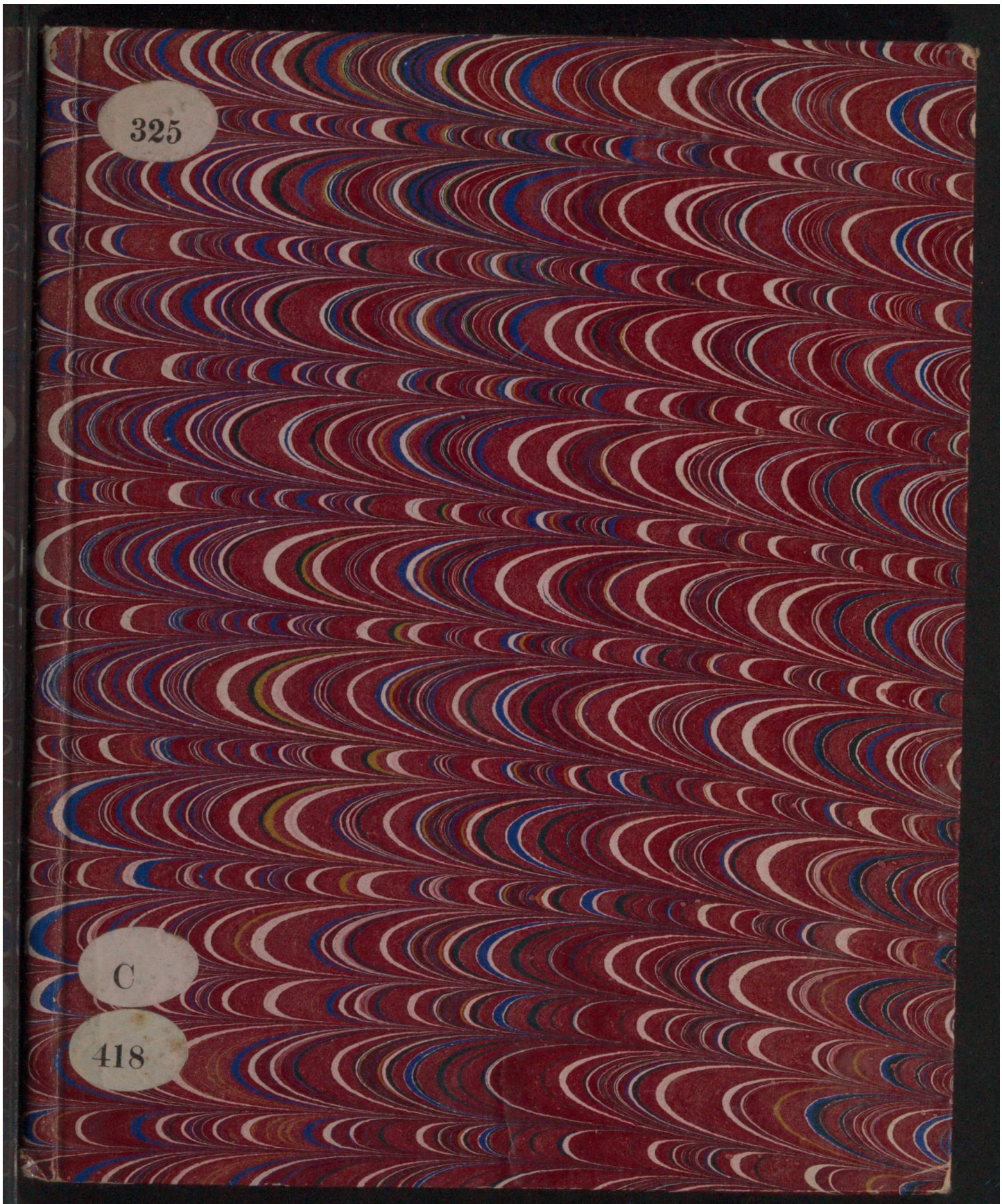

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

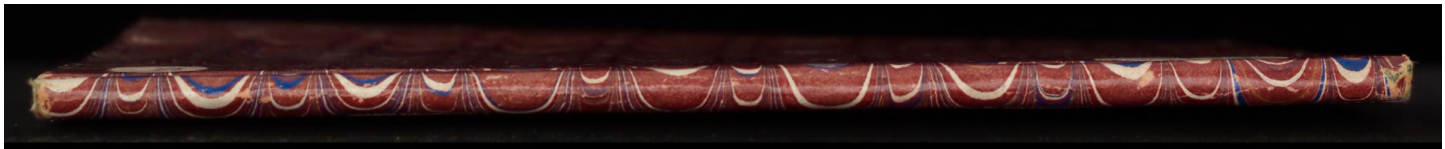

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

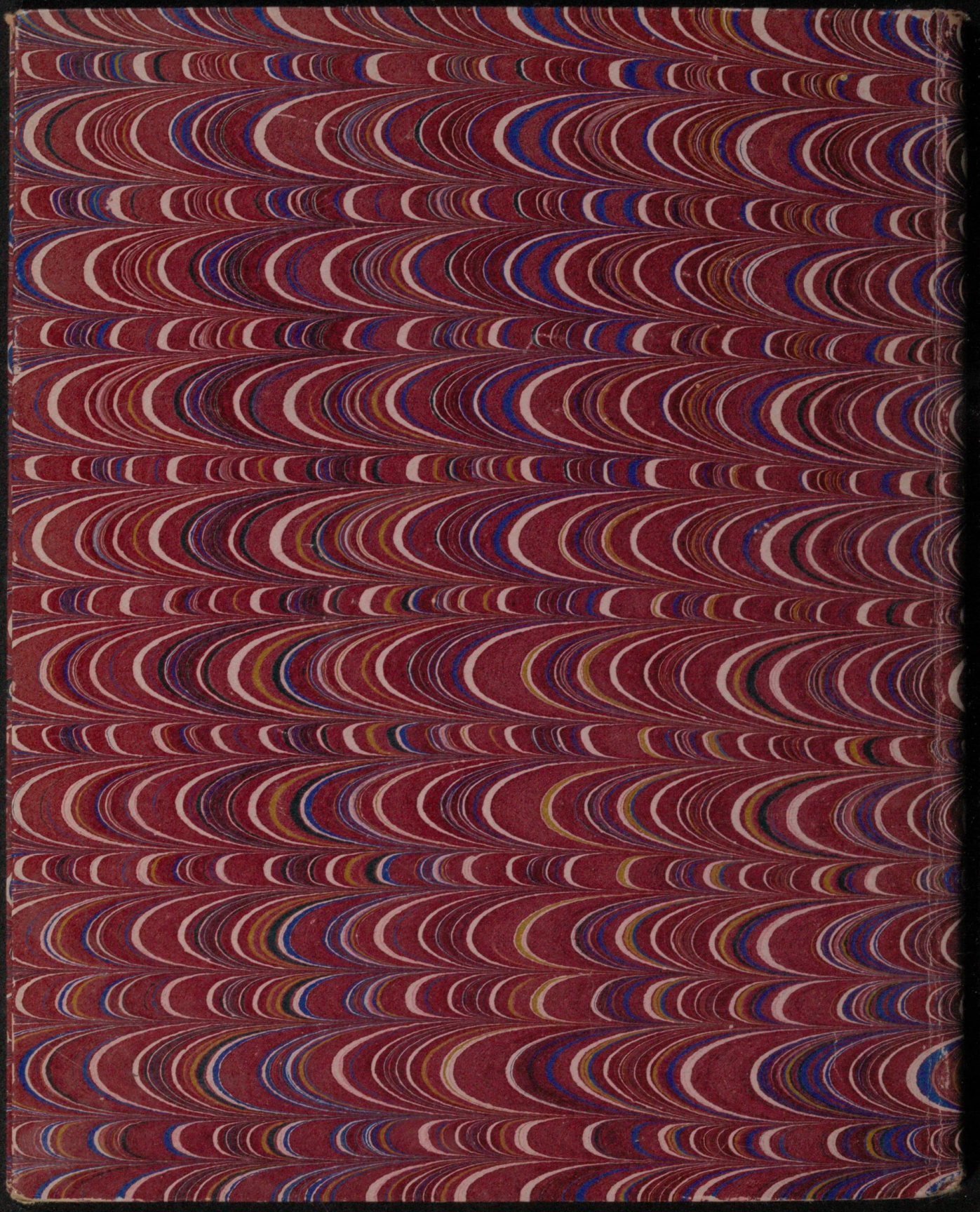

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

KW
325.
C418.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

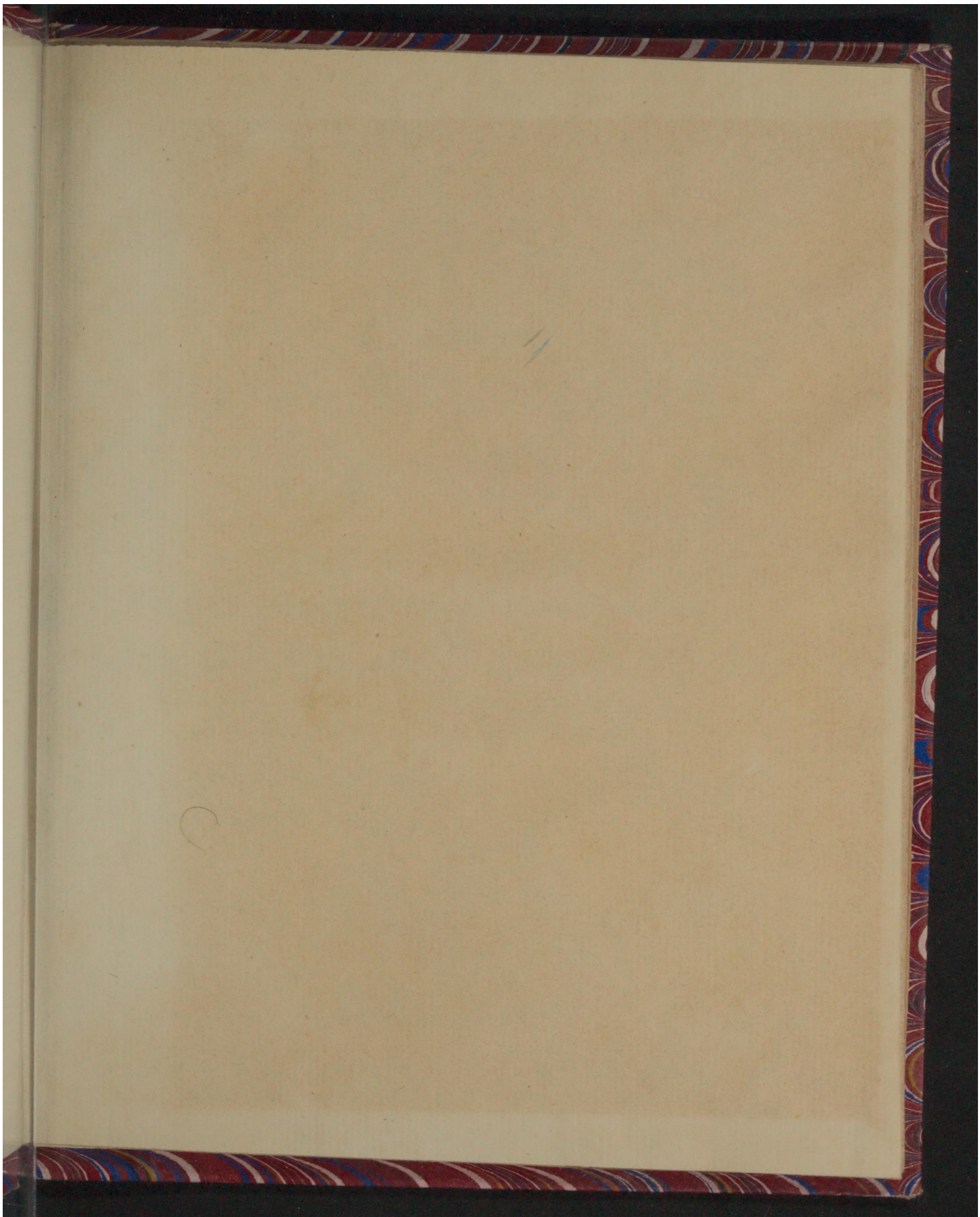

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

35333.

(3)
325 C 418

DE BEDEELINGE DER TYDEN,

Of de verſcheide

HUIS-HOUDINGE GODS,

Met ſijn KERCKE.

Vertoond door den Hooggeleerden, vromen, wijdberoemden

Heer WILHELMUS MOMMA Zalr.

Geweſen Predikant en Opper-leer-meeſter der H. Gods-geleerheid, enz. tot *Middelburg.*

Voor-geſteld in de Hooge-School tot LEYDEN, *op den 9 September 1662.*

Nu door een lief-hebber der waarheid uit de Latijnſche-taal overgeſet.

Tot *Middelburg*, Gedrukt by *Johannes Meertens*, Ordinaris Stads-Drukker, woonende in de Giſt-ſtraat, in de Globe. 1681.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

DE OVERSETTER
Aan den goedwilligen LESER.

HEt is een onbedenkelijke goedheid van God, dat eertijds aan de Joden en nu aan de Christenen, de Woorden Gods zijn toebetrouwt; welke sijn de fonteine van alle wijsheid, en de oorspronk van alle goddelijke waarheden, als die ons konnen wijs maken tot zaligheid, dog onder alle waarheden daar in geopenbaard, geen noodiger nog profytelijker te kennen als de Leere van de Goddelijke Verbonden, de bedeelinge der tijden en de verscheiden Testamenten: als zijnde het middel om met God tot zaligheid gemeenschap te hebben; en de grond van ons vertrouwen, de vastigheid van onse hope en vertroostinge, en ware bron en oorsake van alle liefde en ware godvrugtigheid; welke verborgentheden wel te kennen zijn, voor die gene die God vreesen, en sijn Verbond om hem dat bekent te maken; waarom dat wy met den Propheet wel mogen vragen, *Wie is wys? hy versta dese dingen? Wie is verstandig hy bekenne se? want de wegen des Heeren die zijn regt, de regtveerdige sullen daar in wandelen, en de goddelooze daar in vallen.* *Hosea* 14: 10. Het was Davids lust in de beschouwinge van dese wegen Gods zig te vermaken; hoewel zegt hy, *dat mijn huys by God alsoo niet en is, nogtans heeft hy by my een eeuwig Verbond gestelt, dat in alles wel geordinneert en bewaart is, voor seker is daar in al mijn heyl en al mijn lust* 2 *Sam.* 23: 5. Dewijl sonder een nette kenniss te hebben van dese waarheden, men weinig vorderen sal in de kenisse van de Goddelijke Schriften, als welkers kenniss afhangt van een goede bevattinge van de Leere der Testamenten en verscheiden bedeelinge der tijden, sonder dese kenniss zijn wy onwetende van de voorregten van die bedeelinge des tijds, onder welke wy leven, dat noodwendig insluit een veragtinge en een ondankbaarheid van de Goddelijke weldaden, als uit welken hoofde zoo veel beweeg-redenen genomen worden tot opwekkinge van godsaligheid en dankbaaaheid; ziet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Heb 2. *en* 12. *Rom* 13. *Titum* 2. ſonder welke wy niet bequaam en zijn de Joden de mond te ſtoppen, biſonder de Socinianen, die het heele Chriſtendom omwerpen, eindelijk door welkers kenniſſe vele duiſtere plaatſen der Schriftuer konnen ligt ontfangen en verſtaan worden. Daarom gelukkige tijden in welke wy leven, daar wy ſien de kenniſſe vermeerderen, en de wetenſchap aanwaſſen; nadien God in deſe tijden biſondere, mannen verwekt heeft, die magtig zijn in de Schriften, die als wyze Schriftgeleerde wel onderweſen in het Koningrijke Gods, uit den goeden ſchat van haar herte weten voort te brengen oude en nieuwe dingen, die de gronden der waarheid klaarder, netter en kragtiger voorſtellen, uit Moſes, Propheten en Apoſtelen, en biſonder groot ligt hebben aangebragt in de Leere der Verbonden, en het onderſcheid van het Oude en Nieuwe Teſtament, en teekenen der tijden; zoo dat indien eens Plato God dankte dat hy leefde ten tijde van Socrates; en den Koning Philippus dat ſijn Zoon geboren was by het leven van Ariſtoteles; wy met reden ons ook verheugen en God danken, dat wy leven by het leven van die geleerde Mannen, die ons de waarheid zoo kragtig en in haren ſamen hang voorſtellen, waar door de waarheid aan iders Conſcientie kan openbaar worden, die zig niet te vreden houden zoo eenige gemeene waarheden, zeden-leſſen en oneindige pligten voor te ſtellen, maar ons de Goddelijke Waarheid en de natuere deſer Verbonden klaar vertoonen, en dat niet met Menſchelijke woorden of frivole, idele ſcholaſtijke diſtinctien, maar met woorden die de Geeſt Gods leerd geeſtelijke dingen met geeſtelijke ſamen-vougende, onder welke ligten van onſen tijd, niet de minſte is geweeſt. Die zalige *D. Momma*, de Maker van dit Boecxken, die door ſijn geleerde Schriften getoont heeft te ſijn een Apollo in de Schriften; gelijk zijn twee groote Bouken van de Huis-houdinge Gods ons vertoonen, wiens naam, roem en gedagteniſſe by alle Vrome, in zegeninge zal blijven.

Dit Boecxken dat wy hier van hem vertoonen, handelende zeer geleerd, kort en bondig van de verſcheide bedeelinge

der

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

der tijden en natuere der Teſtamenten, is van hem geleerd en beweerd in de Hooge-School tot *Leyden*, wanneer hy maar ontrent 18 Jaren oud was, waar uit kan afgenomen worden hoe verre hy doen al was gekomen inde kenniſſe van deſe waarhedē; en wat groote dingen van hem konden gewagt worden; hadde hy niet door onnoodig broeder twiſt en bittere bejegeningen, en daar na door de dood ons ontrokken geweeſt, door welker verlies en andere groote Mannen afweſen, de Kerke een onweerdeerlijke ſchade is toegekomē. Om dat dan dit bouxken zo bondig was, hebben wy op het aanraden van vrienden het ſelve aan de Druk pers overgegeven, (dewijl wy het nu tot ons eigen oeffeninge uit de Latijnſche-taal al hadden overgeſet,) op dat ook andere daar van mogten voordeel hebben; dewijl dat het klein is, kan het ligtelijk gekogt en geleſen worden, en wy verſeekeren een ider die de moeite neemt van het te door-leſen, dat hy zig niet ſal beklagen; maar ondervinden dat hy daar door bequaam ſal worden grooter Bouken te verſtaan, biſonder de Goddelijke Schriften, en goede bevattingen krijgen van vele treffelijke waarheden, daar van vele ſulke duiſtere verwerde gedagten hebben; als van het onderſcheid der Teſtamenten: van de Wet-gevinge op Zina: van den Sabbath en de ruſte des Nieuwen Teſtament. Wy ſtaan verbaaſt hoe duiſter wy daar menigmaal van hooren ſpreken, vele (die waarlijk niet en weten wat het Oude en N. Teſtament is,) meenen dat het O Teſtament is het Verbond der Werken, en het Nieuwe het Verbond der Genade: ofte ſy verſtaan by het O. Teſtament een ſekeren tijd, ſonder daar onder te begrijpen een erffeniſſe daar geen Teſtament kan ſijn, of daar moet een zeker erffeniſſe aan de erfgenamen beſteld worden; zoo van de Wet gevinge op Zina; d'een ſegt dat daar is herhaalt het Verbond der Werken; andere ſiende de taſtelijken miſſlag ſeggen nu wat anders, namelijk, dat de Wet-gevinge is een Nationaal Verbond, dat nier is het Verbond der Werken, nog het Verbond der Genade: en ſoo brengenſe een wan-ſchepſel te voorſchijn, dat in de Schriftuer niet en is: maar inde herſſenen van Menſchen gebroed; waar van miſſchien noit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

in onſe Kerken gehoort is, als nn eenige tijd; daar by na alle de God-geleerde maar en ſpteken van twee Verbonden, of der Werken, of der Genade; en die een derde verſonnen hebben van de beſte God geleerde ſijn tegengeſproken, ſoo vervalt men tot ſchadelijke nieuwigheden, als men de oude waarheid in de Heilige Schriften niet wilt plaats geven, en alle voor-oordeelen wilt af-leggen om voor de waarheid te wijken; hoe geſpot word met de verſcheiden Huis houdinge Gods, en de teckenen der tijden en Propheten veragt worden is bekend; maar dat is ſpotten met Gods Woord: dog de wijsheid is voor den ſpotter te hoog; laat ons ſoo veel wy de waarheid kennen, de waarheid lief hebben, de waarheid betragten in de liefde, waar toe wy gekomen zijn; het ſelve gevoelen en daar in wy verſchillen dat ſal God openbaren; in de fondamenten eens zijnde moet men malkanderen verdragen en met ſagtmoedigheid onderwijſen; zoo zal de kenniſſe aanwaſſen en het Woord Chriſti rijkelijk in ons woonen, In alle wijsheid en geeſtelijk verſtand, laat ons den aanwas inde kenniſſe niet verhinderen, zoo in ons als in andere, wy hebben koſtelijke beloften, dat gelijk de wateren den bodem vande Zee bedekken: dat zoo de aarde vol van de kenniſſe des Heeren ſal ſijn: ja dat de minſte ſal ſijn als David dewijl wy ſien dat vele waarheden in velen grooten ingang krijgen, zoo verhopen wy niet tegenſtaande al den tegenſtan nog een grooten aanwas tot uitbreidinge van Chriſti Koningrijk en de eere ſijnes naams, tot bekeeringe van Joden en Heydenen; op dat zoo nog eens alle Koningrijken der aarden mogen worden Godes en ſijns Geſalfden De God nu des vredes, die den grooten Herder der ſchapen, door het bloed des eeuwigen Teſtaments, uit den dooden heeft wedergebragt: namelijk onſen Heere Jeſum Chriſtum, die volmake u in alle goede werken, op dat ghy ſijnen wille meugt doen werkende in u, her gene welbehagelijk is door Chriſtum onſen Heere, den welken zy de Heerlijkheid in alle eeuwigheid Amen. *Vaart wel, deſen* 23 Auguſti 1681.

UE. mde lief-hebber van de Goddelijke waarheid

JANNIS WILLEMSEN.

Van de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

OP DE BEDEELINGE DER TYDEN, OF HUIS-HOUDINGE GODS;

Beſchreven door

d' Heer Mr. WILLEM MOMMA Zalr.

In ſijn leven Profeſſor der H, Godgeleertheid en Talen, en Predikant tot *Middelburg*

GLans rijke God en aller Schepſ'len Vader.
Bezorger van het uitgekozen zaad;
Na dat beſtek 't geen ghy wel eer te gader
Beſloten hebt in uw bepaalden raad.

Gy hebt uw Kerk, uw Bruid, uw uitverkoren
Huis-Vader, van dat groote Huis-gezin,
Geleid, en door den eed by u geſworen
Gekroont, gelijk een Hemels Koningin.

Van Adam, tot de Wet hebt gy doen blijken
Aan 't Heilig Zaad, bewaarder van 't Verbond;
Hoe gy de ziel van Zion kon verrijken,
In d' eerſte Jeugd gezegend door uw mond.

Maar na de Wet, het vet geſmook der rammen
Ten Altaar heeft gedoemt en uitgerouit:
Tot laſt, en pijn van Jakobs zegen ſtammen,
Die gy hier door hebt in hun glans beſnouit.

Daar Arons zaad tot vreugde der Gemeente
In 't Heiligdom, de God-ſprrk heeft ontmoet,
In 't goud geſpan blaakende geſteente;
Door het Geloof in het toekomend bloed.

Dog na dat gy ô God der Heirſcharen,
Het Heidens rot gelokt hebt in uw ſchoot,
En 't Prieſterdom met Altaar, zang, en ſnaren;
't Saam af-geſneen en van uw glans ontbloot.

Doen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Doen is uw licht ô licht, der zaal'ge tongen
Gerezen, als de Zonne in hun kragt,
En door u Geeſt de weereld door gedrongen
Na 't eeuwig Lam was in de tijd geſlagt.

Dit is 't dat ons in dees geleerde blad'ren,
Door MOMMAAS pen, geleerdlijk is ontvouwt
Wiens bloed ſtremt niet in d'uitgemelkte ad'ren
Als hy de galm van MOMMAAS geeſt verdouwt?

ô Zaal'ge ziel, wy hebben God te danken,
Om dat gy ons Gods wijſheid hebt vertoont.
Ruſt zoete geeſt, vermaak u in die klanken
Van 't heilig lof, 't welk ſtaâg Gods hof bewoont.

Zie hier mijn ziel en zaal'ge bondgenoten,
Dees kort, beknopt en zegen rijke blaân.
Uw dorſtig hert is weêr een Wel ontſloten;
Aan welk uw geeſt eens, af en toe kan gaan.

Hier zal uw ziel verrukt en gantſch verſlonden,
Ontvlammen, door de wijſheid die hier blaakt,
Door het begrijp van God in zijn Verbonden,
Dat Teſtament in d'eeuwigheid gemaakt.

Het geen voor ons lag in 't *Latijn* begraven
Is door uw pen, ô Broeder, na zijn aard,
In 't louter *Duyts*, ergoten, en ontgraven
Als een Juweel, net op zijn tijd volbaard.

Uw geeſt die zag hier in Gods wijſheid ſpelen
En gy hier door beſwangert en verrukt
Bewogen om dees ſchat ons meê te deelen
Hebt door u gonſt dit tot ons heil herdrukt.

Ga zoo al voort, om Gods geheim t'ontvouwen,
Beminnaar van dit zalig Hemels licht.
Elk Iſralijt moet aan Gods Tempel bouwen.
Door tong en pen werd' Zions muur geſtigt.

Zoo trèkt Gods Kerk de geen uit Mozis ſchonken,
Zoo word de geeſt *Profetes* opgeleid
ô Zaal'ge ziel, hier word men heilig dronken
's Is God dee zelfs zijn waarheids lof bepleit.

רבוי תורה לגו עטרה לראש לעולם

J. W.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Van de
BEDEELINGE
DER
TYDEN.

GOd heeft van eeuwigheid gemaakt een raad en voorstel / om te geven de erffenisse der geregtigheid en des lebens aan den gevallen mensch. Want hy heeft ons uytverkoren voor de grondlegginge der weereld: Eph. 1: 4. en heeft ons de genade gegeven voor de tijden der eeuwen. 2 Timot. 1: 9. de scheppinge des Weerelds zelfs en de grondlegginge der Aarde op de Zee en haer vestinge op de Revieren (Psal. 24: 2.) is een bewijs / dat God nu al rede wanneer hy alle die dingen gemaakt heeft / zoodanigen Raad gehad heeft / zoo dat het waar is / dat wy lezen Esa. 45: 18. De Heere heeft de Aarde niet tot ledigheid geschapen, maar hy heeft die geformeerd om te bewoonen; op welke plaats misschien den Apostel gezien heeft Eph. 1: 4 want het is bekent / dat het woord weereld dikmaal gesteld word voor de bewoonde Aarde.

II. Desen Raad van God heeft de gedaante en gelijkenisse van een Testament. Waar van daan het is dat inde H. Schrifture / maar bizonder inde Brieven van Paulus, waar van deze zaak gesproken werd / door zulken word uitgebeeld word dat de eigen beduidenis van een uitterste wille heeft. Dit woord is in het Griex Diatheke, welke in deze handeling gebruikt gevonden werd / Gal. 3: 15, 18. En inden Brief aan de Hebreen menigmaal. Maar dat dat woord de beteekenisse van een uitterste Wil heeft / als wy gezeid hebben; blijkt zoo uit dien Brief zelve / cap. 9: 16. als ook uit des zelfs gemeene kragt. Want ook de Joden hadden dat Griex woord aangenomen in haar taal / en hebben dat gebruikt wanneer zy sprake van de zaken des Testaments / waarom datze dat woord welk zy schreven דיתיקי Diatiki, tot zulken oorsprong bragten / דא תהא למיקם ולמירות dit sta / zy van weerde en gebeure. Maar op dat wy de beduydenisse van dit woord na laten / zoo toond de zaak zelfs / de gelijkheid en over-een-komst genoug aan. Want gelijk inde uytterste Wil van een mensch gestelt worden Erfgenamen vande goederen / alzoo in deze uitterste Wil van God / worden gesteld Erfgenamen van goederen; en gelijk een Testament is des menschen type en laaste / en alzoo ook de onveranderlijke Wil; soo ook dat Testament / welk God gemaakt heeft / is de type / en van geen voorwaardige oorzaak afhangende en onveranderlijke Wille Gods. Waarom de Schrifture zoo dikmaal in stampt / de onveranderlijkheid ende onberouwlijkheid van zijn Raad. En / gelijk het Testament van een mensch / door de dood vanden Testamentmaker / erst van kragt is. Want het Testament is vast in den dooden / Hebr. 9: 17. zoo ook het Testament van God /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

het welk zoodanig is / dat het niet ten zy door de dood bevestigt word / en is eerst vast den Testamentmaker gestorven zynde. Want daar is in dat Testament een Borge en een Middelaar / de welk zelfs is de Testamentmaker: Jesus Christus; de welk zig zelf door den eeuwigen geest Gode opgeoffert heeft / Hebr. 9: 14. van wien de Vader ge-eischt heeft / dat sijn ziel haar tot een prijs der voldoeninge zouw stellen. Esa. 53: 11 met Belofte / dat hy zaad zouw zien / welk de dagen zouw verlengen / en in wiens hand de wil van יהוה Jehova voorspoedig zouw worden / welke ook vrywillig belooft heeft / dat hy zouwde doen den wille des Vaders / en het rantzoen dat hy gevonden hadde / door wiens kragt en werkinge / de menschen uit den kuil verlost werden / daar stellen zouwde: waarom de Vader hem alle dingen gegeven heeft / en gesteit heeft tot een Erfgenaem van Alles / Hebreen 1: 2. en hy heeft gemaakt dat de snoeren hem sijn gevallen in het lieffelijke, en een Erffenisse hem welbehaagelijk, Psalm 16: vers 6. dit is het Testament / daar van dat den Apostel spreekt Galaten 3: 17. welk hy noemd een Testament, dat te voren van God op Christus bevestigt was. Dit is het verdrag welk God de Vader heeft met sijnen eenigen geboren Soon / welke Zacharias noemt den Raad des Vredes, welk hy zegt te wesen tusschen God / en die Man / wiens naam is נצר Spruite / Zach. 6: 13. op welk verdrag de vastigheid van dit Testament steunt / sonder welke indien 't geweest was / God het Testament van eeuwigheid niet zouw gemaakt hebben. Waar van daan den Apostel aanteekend / dat wy in Christo / dat is / door en met Christo als onze Borg zijn uitverkoozen / en de genade ons gegeven is. Maar hier nogtans doet zig op een ongelijkheid van het Testament Gods / ende des menschen. Want de Testamentmaker van een menschelijk Testament sterft / op dat de erffenisse voor den Erfgenaam zouw ledig vallen; maar de Testamentmaker van het Testament van God sterft daarom niet / maar op dat / dat Testament zouw vast worden / en hy het regt zouw verwerven voor de Erfgenamen / in dat Testament beschreven / om de goederen van het Testament te eischen / en ontfangen hebbende te behouden.

III. Daerom dewijl God zoodanigen Raad in zijnen Soone gemaakt heeft; dog den Soon niet dadelijk / maar eerst na een langen tyt gekomen is / op dat hy het Ampt van Middelaar en Borge volkomelijk zouw uitvoeren; zoo moet noodzakelijk de bedeelinge van die tijden verscheiden zijn; van die tijd, zeg ik / op welk dat hy verwagt wierd / dat hy zouw komen; en van die tijd op welk dat hy gekomen is. Welke verscheidenheid te kennen / zeer vermakelijk en noodzakelijk is; zoo op dat ons geloove daar door meer en meer mogt bevestigt worden / als ook op dat de bedriegerien der dwaal-geesten / waar doorze de zaligmakende waarheid geweld doen / te beter mogten geschouwt worden: en van deze stoffe hebben wy voorgenomen in dese stellingen te handelen; in welke wy dat alleenlijke zullen bezorgen / dat wy die dingen dewelk wy van onze lieve en eerweerdige Meesters tot nog toe uit de Schrifture na de onbedriegelijke waarheid geleerd zyn / met onze woorden wat zullen uithalen.

IV. Het eerste dat God navolgens sijn Testament heeft moeten doen met den gevallen mensch / dat is verdraaglaamheid. Na dat den mensch het Verbond heeft overtreden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

overtreden / zoo wozd hy beroozdeeld en met alle grouwelijke verblouhingen verblouht vande Wet des Verbonds na die uitspraak Vervloukt is hy die niet en blijft in alles. Hier van daan hadde God indien hy na de strengheid der Wet en sijn regt met den zondigen mensch hadde willen voortgaan / hem dadelijck met alle straffen konnen straffen. Maar om dat God heeft gehad dezen Raad der genaden / op dat dezelve niet te niete en wierde / zoo heeft hy niet moeten straffen na de zonde. Psal. 103: 10, 11. maar wagten onder de zonde / 1 Petr. 3: 20. dat is / lankmoedigheid gebruiken tegen den sondaar. En wel deze verdraagzaamheid toonde en getuigde genade / want indien by God geen genade is / zoo kan hy geen verdraagzaamheid gebruiken / want dat en zouw hem niet betamen; dewijl hy niet en mag geben vermoeden van genade / het welk hy deed wanneer hy den zondaar verdraagt. Indien hy geen genade wilde oeffenen: nog hem anders vertoonen als hy is / vriend daar hy vriand is. Behalven dat zy te vergeefs zouw geoeffent werden / want niet door dees alleen wozd den zondaar met God verzoent / nog door dees alleen wozd den zondaar tot God gebragt / maar ten aanzien van den zondaar ist gemeenlijk een gelegentheid tot grooter quaad. Want / om dat niet hastelijk het oordeel over de booze daad en geschied, daarom is het herte van de kinderen der menschen in hen vol om quaad te doen, Predikter 8: 11. En om dat God swijgende swijgt, meend den zondaar dat God hem gelijk is. Psalm 50: 21. maar nadien God vast gestelt heeft genade te bewijzen aan veele / zoo wozde geenzints te vergeefs geoeffend van God; ja zy wozd zeer betamelijk geoeffend; zoo aan haar aan welk hy genade wil bewijzen / op datze niet verloozen en gaan / en na het vonnisse vande Wet dadelijk gestraft en wozden: als ook by deze gelegentheid aan haar / aan welke hy de genade niet en wil bewijzen / dewelke daar dooz gestelt wozden zonder ontschuldiginge: want wat dooz ontschuldinge isser dooz haar ober / nadien zy dien goeden God verwerpen / die indien hy wilde / zeer streng haar zouw konnen oordeelen: nog sy heeren haar tot geen berouw / tot 't welk haar deze groote weldaad verbind / uit kragt vande Wet der Nature.

V. Evenwel nogtans is deze verdraagzaamheid niet genoug geweest / daar moest boven dien nog by komen het Woozd / daar dooz den elendigen mensch zouw verzekerd wozden vande genade / van welk indien hy aandagtig hadde geweest / de verdraagzaamheid hadde konnen vermoeden geven. En God en heeft wel niet lang den mensch in angst en onzekerheid gehouden / maar hy heeft dadelijk na den Val uitgesproken het woozd / in welk hy openbaarde den Raad der genade / dat woozd staat Gen. 3: 15. in welk woozd te gelijk aan de Slange / dat is / aan den Duivel dewelke de slange bezad / en alzoo Eva verleid hadde / Apoc. 12: 9. aangekondigt wozd straffe / en te gelijk aan den mensch verkondigd wozd genade tot geregtigheid / want deze twee zaken zijn t'zamen vereenigt. Dit is de straffe van de slange / dat den mensch dewelke anders is een dienstknegt van de zonde en vanden duivel / dewijl hy vande zonde en van den duivel overwonnen is / genade wozd bewezen: en dat is het alderwijdluftigste bewijs der genade / dat den Satan wozd vernietigt / dewelke de magt der zonde en dood heeft. De woorden hebben zig aldus: Ik zal viandschap zetten tusschen u en tusschen de Vrouwe, en tusschen uwen zade en tusschen haren zade, dat zal u den kop vermorzelen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

en gy zult het de Verſenen vermorzelen. Dit woord is een volſtrekte Belofte en van geen voorwaarde afhangende: in welk niet gelijk veele goddeloozelijk meenen / voorzeid word wat God / en te gelijke wat de Vrouwe doen zouwde (al even eens als of zy zoo veel zouw konnen doen/) maar in welk aangewezen word het Teſtament van God en de Middelaar / door welkers tuſſchen komen God dat Teſtament gemaakt heeft. Want als hy zegt Ik zal viandſchap ſtellen, getuigd hy dan niet dat hy den menſch die van naturen is een ſlaaf vande duivel/ zal heiligen / wederbaren en beteeren / en tot ſijn vereeninge en gemeenſchap en derhalven tot ware vryheid zal aannemen / en dat daar mede t'zamen gevougd is / het ſchenkken van het eeuwige leven? Maar hoe dat hy dat doen zouw toond hy / als hy daar by doet / Het zaad der Vrouwe zal de ſlange den kop vermorzelen. Dit Zaad is niet enkel het zaad van de Vrouwe / want hoe kan dat den duivel overwinnen / welk vanden duivel ſelf overwonnen is / en waarlijk het verbreken van den kop vande duivel / dat is niet anders als viandſchap zetten: maar God ſtelt viandſchap / derhalven het Zaad dat den duivel den kop zouw vermorzelen / dat is God zelve; te weten die van eeuwigheid is geweeſt / ende welk zig van eeuwigheid opgedragen heeft: en het heeft niet alleen moeten wezen God / maar heeft daar en boven moeten werden het Zaad der vrouwe / en gelijk hy in den agtſten Pſalm en dikwils in de Euangelien genoemd word een Zoon des menſchen, op dat hy aan den duivel zijn verſſenen zouw geven om geſtelen te worden / dat is op dat hy zouw gehoorzamen / lijden en ſterven / en hem zoo ſtellen tot een prijs der genougdoeninge / op dat hy zig een eygendom verkrijgen zouw. Niet zonder rantzoen is de verloſſinge: niet zonder gehoorzaamheid is de geregtigheid: niet zonder de dood het leven: de Heere der Heirſcharen moeſt verhoogt worden door het recht, en God de heilige moeſt geheiligt worden in geregtigheid, Ezaia 5: 16. Adam heeft niet konnen de Belofte niet gelooven / na dat hy die gehoort hadde / want hy konde niet twijffelen dat / dat gene God zeide/ waar zouw wezen / en dat het gene God beloofde / dat hy dat zouw konnen doen / hy heeft daarom dat moeten gelooven / en de roepinge van God niet verſmaden / en den wegh der zaligheid dewelk hy hem getoond hadde / ingaen: aangrijpen de ſterkte Gods, en vrede met hem maken: de Vorſt vande zaligheid die God hadde voorgeſteld aannemen en geenzints verſmaden; welke dingen alle de natuirlyke Wet eiſcht: hier van daan is 't ook / datmen nergens leeſt dat God den menſch aangeport heeft / op dat hy de Belofte zouw gelooven / alleen heeft hy hem de Belofte gegeven: maar het gevoelen van zijn ellende en het getuigenisſe van zijn geweten / moeſt den menſch aanzetten tot het geloof van de Belofte Alhoewel ondertuſſchen God niet en zouw ophouden / maar / gelijck als hy beloofd hadde dat hy viandſchap ſtellen zouw / dat is dat hy haar zouw heiligen / ende het geloove welk een gave Gods is ſchenken. En dat Adam en Eva dadelijk deze belofte geloofd hebben / en dat zy dezelve in dien zin welke wy hebben aangeweſen verſtaan hebben / blykt klaarlijk uit de heilige hiſtorie / te weten / Adam die heeft zijn Vrouw na dat hy de Belofte gehoord hadde / genoemd / חוה Eva: de reden daar by voegende / כי היתה אם כל חי, om dat ze geworden was een moeder van al de levende. Door haar was de zonde in de wereld gekomen, en de dood door de zonde, want den prickel van de dood is de zonde, 1 Corint 15: 36. en zoo is de dood tot alle menſchen overgegaan, in welken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

welken alle gezondigt hebben, Rom 5:12. Hierom is 't dat al wat uit Adam en Eva zouw vooztgekomen hebben onder de zonde en de dood zouw geweest zijn/ en daar in zouw volherd hebben: en zoo zouw Eva geweest zijn niet een Moeder der levendige/ maar van de doode Maar Adam die schept nu moed/ na dat hy dat lieffelijk woozd gehoozd heeft. Den duibel en zijn magt/ en zoo de dood wiens magt de duibel heeft/ Heb. 2:14. wozd vernietigt/ dewijl zijn kop zouw vermozzelt werden. En derhalven zoo moesten zy die gebozen zouwden werden leven/ Eva derhalven is wederom gewozden een Moeder der levendige; en het is aanmerkelijk dat hy zegt/alle levendige, 't is wonder/ indien hy niet aanwijst het Zaad dat levendig maakt/ dat den kop vande slange zouw vermozzelen/ en het Zaad dat levendig gemaakt wozd/ welkers beide Moeder Eva gewozden is: want ook hy die heiligt, en zy die geheiligt worden, zijn al uit een, Hebz. 2:11. en hy die den kop vermozzelt/ is ook het Zaad der vrouwe. Eva eindelijk na dat zy gebaard hadde haren eerst gebozen Zoon/ heeft hem genoemd Cain, en zy zeide/ קניתי את יהוה איש Ik heb gekregen den man den Heere, zy heeft misschien gemeind datze nu dat Zaad hadde ontfangen dat beloofd was/ het welk de slange den kop vermozzelen moest/ in welk al was 't dat zy bedzogen wierd/ nogtans schijntze regt gevat te hebben den zin vande Belofte/ te weten/ dat hy die den kop zouw vermozzelen/ dat hy zouw zijn God en mensch.

VI. Maar in den eersten ingang ter stond is aan te merken/dat daar na ons dikmaal zal ontmoeten/ dat/ (dewijder een Zaad beloofd is dat de slange den kop zal vermozzelen/ en dat hy zijn verszenen zal geven om gesteken te wozden) zoo lange dat Zaad nog niet gekomen is/ en zijn verszenen om gesteken te wozden niet gegeven heeft/ zoo lange den kop vande slange niet ten vollen is vermozzelt geweest/ dat is/ dat nog niet alle regt vanden duibel is vernietigt/ en dat nog alle de magt der zonde niet uitgewist is geweest; want indien dan eindeling het hooft vande slange vermozzelt wozd wanneer dat Zaad gekomen is/ die het moet vermozzelen/ en ten aansien van zijn verzenen vermozzelt moet werden: volgt dan/dat zoo lange als dat Zaad niet gekomen en is/ alle magt van den duibel/ en alle magt vande zonde/ noch niet is weg genomen. Deze kragt en is wel zoodanig niet/ datze den uitverkozen mensch vande gemeenschap Gods/ vande heiligmakinge/ vande hope des eeuwigen levens kan uitsluiten/ en de eeuwige verdoemenisse onderwerpen; want het geloove der belofte bezijd den mensch daer van/ en het Zaad der Belofte; dat nadien hy die het hoofd der slange vermozzelt God is/ van eeuwigheid geweest is by God Bozge en Middelaar/ en alle dingen gedzagen heeft dooz het woozd van zijn magt/ Hebr. 1:3. welk woozd niet alleen en is een woozd van Scheppinge/ maar het kragtige woozd van tusschen spzekinge/ dooz welk hy voozgesteld heeft/ dat Kantzoen welk hy uitgevonden hadde/ het welk hy uit de straffe van de zonde zouw geeischt wozden vertoonen zouwde: om welk hy konde eischen/ dat God de uitverkoozen zouwde verloszen uit de groeve des verderfs/ Job 33:24 Ezaia 63:9. maar dit is geweest de kragt vande zonde/ (gelijk den Apostel spzeekt) datze heeft konnen toegerekent worden, dat is/ in gedagten gebzagt en verweten werden/ dooz zoo verre te weten/ de kinderen Gods een Wet heeft konnen opgelegt worden welk toorn werkt, Rom. 4:15. Welk haar zouw besluiten onder de zonde: Galat. 3:22. Welk haar zouw noodzaken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

te belijden / dat de zonde tot noch toe was in de weereld, Rom. 5: 13. En tegen zig een hand-schrift te onderschrijven van schuld, Coll. 2: 14. En iets wat te doen als tot verzoeninge vande zonde / het welk door het hoogste regt mogt gedaan worden: want wat wonder / indien die geen die nog een schuldenaar is / genoodzaakt word te belijden dat hy nog schuldenaar is / welkers schuld nog betalinge van nooden heeft / genoodzaakt word iets te doen / het welk geschieden mogt als tot betalinge en verzoeninge vande schuld / welk te doen zekerlijk hard en zwaar is: het welk in de kinderen Gods de blydschap verzwakt / en de vrijheid en het vertrouwen vermindert / en dat in haar niet anders heeft konnen verwekken / als een groote begeerte / en een uitgestrekt verlangen tot dat beloofde Zaad / op dat het quame en vande gedagtenisze der zonde haar door betooninge van zijn Offerhande zouw verloszen / gelijkerwijs hy haar door sijn Borg-togt vande straffe der zonde tot nog toe verlost hadde. Maar nu daar zulken Wet niet en is / daar en is ook de zonde niet / want daar geen Wet en is, daar is geen overtredinge, Rom 4: 15. En de zonde word niet toegerekend daar geen Wet en is, Rom. 5: 13. en de menschen konnen leven bedzedigt en gerust / als of de zonde nu alreede uitgewischt was / en of des zelfs volle vergevinge al geschied was: alhoewel ondertusschen nogtans / indien zy in haar gemoed gingen en de Belofte met schuldige aandagt overweegden / dat bemerken zouwden / datze nog niet verzoent en was / maar dat konden zy doen zonder moeyelijkheid / datze zonder deze niet en konden doen / als haar ter dier oorzaak iets te doen word op-geleid / en dat is wel een bizondere goedheid van God / dat hy de eerste menschen niet zoodanigs heeft opgeleid / maar haar toegelaten te leven / als of de zonde niet meer en was in de weereld / maar dat haar niet is opgeleid gewozden / blijkt klaar die de heilige historie leest.

VII. Bizonder aan Adam en Eva lezen wy niet dat iets opgelegt is; daarom wy ook niet mogen zeggen haar iets opgeleid te zijn; zy hebben alleen gehad de Belofte: in het geloove van het Zaad der Belofte, (dat is Jezus Christus) zijnze zalig gewozden. Adam die heeft daar na kinderen gegenereert / Kain / (van welken wat Eva gevoeld heeft / wy te voozen gezegt hebben) en Abel.

Buiten twijffel hebben zy aan haar overgeleverd / dat de Heere aan haar overgegeven hadde. En alzoo is מוסר אב & לקח אם de leeringe vande Vader, en de onderwijzinge van de moeder, den kinderen geweest het woozd Gods: van 't welke de kinderen niet en hebben moeten twijffelen; en bizonder niet vande belofte / of die van God zouw wezen overgegeven / geen reden was'er om te twijffelen / dewijl zy niet konden meenen dat haar ouders haar zouwden bedziegen / en onder de gedaante van een leugen haar zouden omleiden / ja het was een bewijs vande opzegtigheid der ouwders / want het woozd datze overgaven aan haar kinderen / dat getuigt vande ouwders / en gansch elijk van alle menschen / welk het geweten aan een ieder getuigt; namelijk / dat den mensch ellendig is / en uit zig zelven niet en vermag / en dat hy de genade en heiligmakinge van nooden heeft. Daar na / dewijl de belofte toonde de uitmuntende wijze / waar door God kan wozden de God vanden sondaar / zoo en konden zy niet twijffelen dat God die geopenbaard hadde. Want de mensch uit zig zelfs kend dat niet / alzooze te boven gaat ons begrip en overlegginge / en enkelijk behoozt tot het welbehagen en gena-

de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

de van God, van welk iets bepalen / de menſch / gelijk hy niet en kan / zoo ook niet en mag. En uit deze blijkt de oneindige wijsheid / algenougzaamheid / magt en goedheid van God / om welke volmaaktheden hy genaamd wozd d'alleen Wijze / שדי, אל Algenoegzame God. En alzoo hebben de kinderen en nakomelingen welke met de ouwders de Belofte gemeen hadden ook gehad een gemeen geloove / namelijk dat / welk is in Jezu Chriſto / welk alleen is het zaligmakende geloove.

VIII. Als de kinderen zijn groot gewozden / zoo zijnze ook gevoegt gewozden / tot werken en arbeid. Abel heeft beginnen hem te oeffenen in de Vee handelinq / Kain / inde handeling vande Landbouw / volgens dat / welk gezeid was / in het zweet uwes aangezigts zult gy uw brood eten: van dien tijd af aan zoo hebben de Offeranden beginnen op geofferd te werden / want Kain heeft den Heere geofferd vande vzugten des aardrijks; maar Abel / vande eerſt-geboozne zijner kudde / en van haar vet / Genez. 4: 3, 4. Daar wozd onderzogt of deze Offeranden van God zijn ingeſtelt geweeſt? wy en twijffelen wel in geenen deele daar aan: dewijl het niet geoozloofd is / God dooz eigen uitvindingen te dienen / want niemand kend den zin des Heeren: of moet meenen dat hy uit eigen raad Gode aangename dingen doen kan. Maar dewijl datter geen uitdzukkelijk gebod is vande Offeranden / zoo blijft het geſchil nog / welke derhalven de gelegentheid zy van deze inſtellinge / waar op dat het geoozloofd is alzoo te antwoozden. Laat ons ſtellen dat Abel (van Kain of zijn offer zullen wy niet zeggen / want gelijk als God op hem niet gezien en heeft / zoo zullen wy ook op hem niet zien /) een godzalig man geweeſt zijnde / dewelke God mildelijk hadde gezegend / God gegeven heeft een deel van zijn zegen / zelfs het Natuurlijk ligt / overreed het Gewete / datmen Gode dankbaarheid ſchuldig is / vooz die weldaden waar mede hy ons goedertierentlijk agtervolgt / en dat wy die ook moeten betuigen: zoo dan Abel een godzalig man / zijn dankbaar gemoed vooz den milden zegen Gods / willende bewijzen / heeft een deel van dien zegen weg geleid / die hem van God wierd toegebzagt / en dat in geloove en in nedzigheid: niet op dat hy zouw meenen / dat hy op die wijze God kon verpligten / als of die dienſt die genade zouw weerdig wezen / maar op dat hy zouw betuigen / dat hy alle zijne goederen tot God zoo wederbzagt / gelijk hy dit kleen gedeelte God wederbzagt / dewijl hy van zijn goedertieren hand alles heeft ontfangen. Dit vaſt geſtelt zijnde / zoo laat ons ſtellen dat het zeker en ongetwijffelt is / dat God iets gedaan heeft waar dooz hy getuigd heeft / dat hem dit geſchenk behaagde / en dat hy dit geſchenk als het zijne gemaakt heeft / dat de Schzifture zegt / God heeft de offerande van Abel aangezien: maar hoedanig dat geweeſt is dat God gedaan heeft / daar is aangelegen dat te weten: ten ſchijnd niet zeer onbewijzelijk te wezen / indien wy zeggen dat het is geweeſt een aanſtekinge; dat namelijk God de offerande heeft aangeſteken / en dooz het vier van den hemel gevallen verteerd heeft. En dat is daarom te beliger te meenen / dewijl dat genoug blijkt uit de heilige Schzifture / dat God zoodanige aanſtekinge ontrent de zaken welk hy wilde betoonen dat hem niet onaangenaam waren gebruikt heeft; ende zoodanige aanſtekinge van het vier / heeft zeer groote overeenkomſte met dat / dat inde belofte gezegt word. De vlamme of het vier beteekend den iver en de Liefde: maar de belofte zegt / dat God

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

voor zijn Zoon een lichaam zal bequaam maken / op dat hy zouw lijden en dat hy het zelve zouw offeren tot een offerande van een goeden reuk / en alzoo voor lijden hem zouw volmaken / en dat uit de hoogste liefde waar mede hy de wereld heeft lief gehad. Zoo dat dit is de overeenkomste / dat gelijkerwijs God het reine dier als voor iver en vier heeft verteerd / alzoo ook zijnen Zoon welken hy in den vleesche heeft gezonden / ende welke rein was en geen zonde gekend en heeft / uit enkel liefde en iver tot de uitverkorene die ook inden Zoone geweest is / welken den iver van Gods huis verslonden heeft / Psal 69: 10. inde dood / voor haar leven gegeven / en verteerd heeft. Deze overeenkomste met de belofte / de heiligen door verligtinge vanden Heiligen Geest / buyten twijffel aanmerkende / hebben mogelijk in 't geloove vande Belofte / meer offeranden op-geofferd / op welke indien God gelijkelijk gezien heeft / gelijk wy niet en twijffelen / dat hy op hen gezien heeft / zoo hebbenze dat niet anders konnen aannemen als voor een bewijs van Gods welbehagen / en voor een instellinge van dien dienst : dog alle offeranden die zy in 't geloove der Belofte hebben op-geofferd / zijn geweest vyze gewoonten / en vyzwillige oeffeningen / welk niet en konnen gehouwden worden voor een jok / want elk een die Offerde wanneer hy wilde / en waar hy wilde / en zoo veel hy wilde / en die niet en offerde wierde daer door niet onrein gehouwden / nog des doods schuldig.

IX. Door dit geloove zijn de geloovige geregtveerdigd geworden / want door het geloove heeft Abel een meerder offerande geofferd dan Kain / door welk hy getuygnis bekomen heeft / dat hy rechtveerdig was / alzoo God over zijn gaven getuigenisse gaf / Heb. 11: 4. door dat zelve geloof heeft ook Enog God behaagd / dat is / (hy heeft gezogt te doen Gode aangenaame dingen /) waarom hy ook is op-genomen geworden / door het Geloof / op dat hy den dood niet zien zouwde : en hy wierd niet meer gevonden / want God hadde hem weg genomen. Uit dit voorbeeld hebben de geloovige konnen leeren / dat God voor de geloovige bereid heeft een Hemelsche Stad / in welk God woond / in welk dat haar geesten worden ingeleid / hoe-wel het lichaam voor een tijd in de aarde rustet ; welk de kragt is vande belofte.

X. Ten tijde van Noag / dewelk met God gewandeld heeft / en die geweest is een regdveerdig man / en opregt in zijnen geslagten / Genez. 6. 8. als de menschen zouwden beginnen vermenigvuldigd te worden / is aangewassen de boosheid der menschen / en alle vleesch heeft zijnen weg bedorven. Doen heeft het gebleken wat de mensch zy : wat het vleesch vermogt ; dat / ten zy / dat God vriendschap stelt / dat is / door zijn Geest wederbaard en heiligd / zy alle inde gehoorzaamheid des duivels zouwden volherd hebben / en dat al het gedigtzel der gedagten van het herte des menschen alleenlijk t'allen dage boos is / Genez. 6: 4. Laat die dat aanmerken / dewelk zoo veel van haar zelven gevoelen / dewelk derven zeggen / dat de zonde van Adam / niet heeft gehad de magt om zelver Adam te verderven / veel minder de nakomelingen van Adam. Dewelk indienze niet gehad heeft / hoe komt dan / dat elk mensch in zonden ontfangen en gebooren word / en van Natuur een kind des toorns is / vervreemd van het leven Gods / dewelk niet goeds kan denken of doen ; derhalven als de boosheid des menschen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

zoo groot was op der aarden / zoo heeft het de Heere berouwd den mensch gemaakt te hebben / en het smerte hem aan zijn herte; (zoo spreekt de H. Schrifture door een overdragtige spreekwijs/) en hy heeft gezeid dat hy alle vleesch zoude verderven / en dat hy een Watervloed zouwde brengen op de Aarde: maar nogtans dat niet zonder lankmoedigheyd; want ook de Zoon Gods / die den Zone is na den geest der heiligmakinge / Rom. 1:4. dat is / door zoo veel hy is een heilig en goddelijk Perzoon / met een woord / een Geest gelijk als God een Geest is / is gegaan in zijn Geest / en hy heeft aan die ongehoorzaame gepredikt/ 1 Petri 3: 18, 19. en den geest des Heeren heeft getwist / en overlegd van den mensch / Genez. 6: 3. welke zelve Geest moet verstaan werden te zijn den Geest des Zoons; Want geen beraad werd ingesteld / geen raadslag van verlenginge van lankmoedigheid / ten zy inden Zoon / dewelk is de Borg van het Testament. Maar te vergeefs hebben alle deze dingen geweest / te vergeefs is betoond de Goddelijke lankmoedigheid. Derhalven heeft de Geest Gods geen overleg meer moeten maken vanden den mensch / want hy vleesch is / en die zig aan God niet konde onderwerpen. Hier van daan quam de Water-vloed / en heeft alle vleesch verdorven: maar wat van die dewelk alzoo zijn vergaan te gevoelen zy / geeft Petrus te kennen / 1 Petr. 3: 19. dewijl hy zeid dat haar geesten in de gevankeniſſe zijn/ en wederom Cap. 4: 6. datze geoordeeld zijn in het vleesch na den mensche / op dat ze leven zouwden naar God / door den Geest. Hier van is 't dat het geoorlooft zy / een goede hoop te hebben van veele: dat dat oordeel en die straffe is ten goeden geweest voor haar / dat het vleesch wel is bedorven / den geest behouwden in den dag des Heeren / 1 Corint. 5. 5. en zoo is dikmaal het verderf des vleesch / de zaligheid vande geest.

XI. Nogtans in dien staat der zaken heeft Noach genade gevonden in de oogen Gods; dat is / God heeft hem zijner ontfermt / God had niet vergeten zijn Testament door de Belofte aangewezen. God heeft Noach geboden een Arke te bouwen / tot behouwdenis van zijn huis/ Noach die heeft geloofd / en vreezende heeft hy de Arke toebereid; te weten / hy beefde voor het woord des Heeren / Eza. 66: 2. dat waarlijk het werk is van een geloovige. Hy is derhalven inde Arke gegaan met de zijne / en zoo zijnder weinige behouden / dat is agt zielen / door het Water / 1 Petr. 3: 20. Maar wy moeten waarnemen / dat alle deze dingen / de Arke en de Water-vloed / geweest hebben beduidende zaken / en daar van daan zegt Petrus, dat onzen Doop is een tegenbeeld vande wateren Noë: maar als Noach was in de Arke / is God hem gedachtig geweest. Na dat dan de wateren honderd en vijftig dagen hadden de overhand gehad / zijnze van dien tijd afgenomen / tot dat de aarde was opgedroogt / en de geloovige Noach met de zijne uit de Arke is uit gegaan. Daar heeft Noach een Altaar den Heere gebouwd / en hy heeft daar opgeofferd Brand-offer / en van allerlei rein vee. Noach heeft betuigt het geloove vande Belofte / waar van daan hy een erfgenaam der geregtigheid wierd / welke na het geloove is Hebr. 11; 7. Daar naar heeft God beloofd aan Noach / dat hy niet meer alle vleesch door den water-vloed en zouwde verderven; en tot een teken van deselve heeft hy den Regen-boog gegeven. Vande Zonen van Noach Sem / Cham en Japhet / heeft zig daar na de gantsche aarde verspreid. De kinderen der menschen wierden vermenigvuldigd / maar ziet wederom hebbenze ha-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

ren weg verdorven: namelijk de geheele Aarde was een lippe / en eenerlei spraak / Genez. 11:1. derhalven hebbenze beraamd te bouwwen een Stad en Toren / welkers opperste zouw wezen tot aan den Hemel / om zig een naam te maken; om welke oorzaak God is neder gekomen / op dat hy zouw zien die Stadt en Toren welke de kinderen der menschen bouwden / en de Tale verwerd hebbende heeft hy haar van daar verstrooid over de geheele Aarde / zoo datze hebben afgelaten van haar voornemen.

Hy zouw onnoozel zijn die deze dingen zoo een bouwdig zouwde verstaan. Zouwde God zig wel verstoord hebben om datze een hoogen Toren bouwwen wilden? heeft hy gevreest datze den Hemel zelfs zouwden aanraken? ja de plaatze van zijn wooninge / en datze hem uit zijnen Throon zouwden nederstooten? want waarlijk dat en konde niet geschieden: en zouden de menschen niet dwaas geweest zijn die zoodanig iets zouden hebben aangevangen / dat nauwlijks de kinderen tebinnen zouw komen? Ten is derhalven dat niet dat God verstoord heeft / 't is yets anders geweest: te weten, gelijk zy hadden een lippe / zoo haddenze ook eenerlei spraak. Het waren nakomelingen en Neven van Noach / zy gevoelden het zelfde en geloofden het zelfde / want alle waren zy onderwezen van Noach / zoo spraakenze alle te gelijke het zelve. En nadien het zoo met haar gesteld was / zoo hebbenze willen een Toren en een Stad bouwwen / en zoo een Naam voor haar zelven maken: welke Naam geen ander en kan verstaan worden / als een zeker Vergaderinge dewelk in die Stad zouw zitten / by dewelke die zelve woorden welke zy tot nog toe gehad hadden / zouden weggeleid / van welk zy zouden bewaard en van welk zy zouwden ge eischt werden; dewelke zouwde verhoeden datter geen oneenigheid zouwde komen onder het geslagte van de menschen: dewijl het niet zouw geoorloofd zijn anders te spreken / als dat van die Vergaderinge zouw overgeleverd worden / en zoo zouwden zy een volk blijven / welk in die Naam alle het zelfde zouwden spreken. Maar dit is geweest een raad welk God gehaat heeft / dewelk hy niet en heeft willen aannemen. Hoedanigen Raad op deez tijd hebben ingesteld / de gene dewelk uitmaken de groote Stad dat verborgen Babel / welk zijn een menigte door haar hoofden t'zamen gevought / dewelk zig maken een Naam en gezag / by welk dat het Woord schijnt nedergeleid te zijn: van welk (door een lange reecx en overleveringen) dat moet ge-eischt worden. Welk Stadt God gehaat heeft / uit welk hy zijn volk heeft geboden uit te gaan / en uit welk het ook is uitgegaan / en van welk hy zelfs zegt Hozea cap. 11: 9. Ik en zal in de Stad niet ingaan. Als dan de Neven van Noach zoodanigen raadslag hadden / heeft God die verhinderd / en heeft haar lippe verwert / dat d'een den anderen niet heeft konnen verstaan / en zoo zijnze van den anderen gescheiden. En van die tijd heeft God de heidenen laten wandelen op hare wegen / Actor. 14. 16. noch en heeft haar niet weerdig geagt eenige verdere aanspraak / en haar niet overgelaten dan de beschouwinge vande Aarde en vanden Hemel / vercierd met Zon / Maan en Sterren / welk alle wel verkondigen de eere Gods / Psalm 19: 1. dat is zijn eeuwige kragt en goddelijkheid / Rom. 1: 20. maar nogtans niet ten zy datze verstaan worden.

Maar den dierlijken mensch den geest van God niet hebbende / is van de aandagt en opmerkinge gantsch verreemd: want nadien hy God haat door de nature / zoo is 't verre daar van daan dat hy zouw aandagtig wezen op dat gene / 't welk bewyst datter

datter een God is / dat hy lieber zegt in zijn herte / daar en is geen God, Psalm 14: 1 dat zegt de dwaas / dat is / die van het leven Gods en zynen Geest verbreemd is / en met deelagtig het beeld Gods en der ware wijsheid / en indien hy dat niet en kan van zijn herte verwerven / dat hy meenen zouw dat God niet en is / zoo is hy daar in geheel verdorven; dat hy die dingen door welk blijkt dat God is / naslaat en vergeet: en zoo is'er geen die opmerkt en die God zoukt / gelijk dien zelven Psalm klaagd. Hier van daan is 't / dat alhoewel God haar gegeven heeft een ziel met reden begaaft en eenige voorzigtigheid en wijsheid / de weereld nogtans in die wijsheid Gods / God door die wijsheid niet gekend en heeft / 1 Cor. 1: 2. ja dat meer is / zy hebben die wijsheid gebruikt op dat zy God niet zouwden kennen / het welk wy gezien hebben in veel Wijs-geerigen / die al haar scherpte van verstand en oordeel daar aan hebben gehangen / op datze iets zouden uitvinden / uit welk dat ze mogten besluiten datter geen God en is; welk haar zelven eerst hadden moeten overtuigen datze zelfs niet en zijn / nog dat de weereld niet en is in welke zy zijn.

XII. Maer nochtans heeft God Abraham geroepen uit de volkeren / en hem bizonderlijk aangesproken / en wel eerst hem geboden te gaen uit zijn Land en uit het huis van zijn Vader / tot een Land (te weten het Land Canaan) welk Hy hem zouw wijzen. Abraham heeft gehoorzaam geweest aan dit woord / en is na dat Land gegaan / die dingen dewelke God daar na aan Abraham gedaan heeft en zijn niet weinige / en waarlijk weerdig neerstig waargenomen te worden. Bizonderlijk zijn kragtig die woorden dewelk hy tot hem gesproken heeft / Genez. 15: 1. En vreest niet Abraham want ik ben uw schild. Elk zondaar vreest te regt de schuld in welk dat hy legt / en de straffe dewelk hy daar voor schuldig is / de vloek van de Wet / maar God gebied Abraham niet te vreezen / hy gebied derhalven dat hy gerust zal zijn / en hy bougt het fondament van zijn gerustheid daar by / om dat Ik u schild ben. Gelijk met een schild het lichgaam bedekt word / op dat niet iets het zelve aanrake / zoo zal Ik u ook bedekken / op dat u geen quaadwillige aanraak / want indien God voor ons is, wy zal tegen ons zijn? zegt Paulus Rom. 8. God beloofd derhalven met deze woorden / dat hy Abraham zal bewaren / dat Hy hem zijn zonden zal vergeven / en dat Hy hem regtveerdigen zal. En van geen minder kragt zijn de woorden welk voorkomen / Genez 17. Ik zal u tot een God worden, in welk dat onzen Zaligmaker (twist-redenende met de Zadduceen /) betoond dat het eeuwige leven en de opstandinge der dooden begrepen word / welk beide de Zadduceen goddeloozelijk loochenden. Maar wat heeft Abraham hier toe gedaan? Hy heeft den Heere geloofd; en het is hem tot geregtigheid gerekent. Hy heeft geloofd dat de Heere de zonden vergeeft / en in de heerlijkheid inleid; en alzoo heeft hy geloofd dat God den goddeloozen regtveerdigd. Welk geloove Zaligmakende is / en word toegerekent tot geregtigheid / Rom. 4: 5. Voorts is dit ook niet met voor by te gaan / dat God zig genoemd heeft aan hem שדי אל de Algenougzame God. Te weten / die alle dingen kan daar stellen welk hy beloofd heeft / en het werk van barmhertigheid en genade dat hy van eeuwigheid wrogt / uitvoeren: derhalven heeft Abraham geen oorzaak gehad om te twisselen aande verbullinge der Beloften. Ende (op dat wy van deze dingen wat zeggen) brengen wy die wel tot twee deelen. Voor eerst / heeft God terstont zoo als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

hy Abzaham geboden heeft uit zijn Land uit te gaan / hem beloofd gy zult een Zegen zijn / en in u zullen gezegend wozden alle de geslagten der aarde / Genez. 11: 3. en wederom cap. 15: 5. als hy hem na buiten hadde geleid / heeft hy hem geboden na den Hemel te zien en de Sterren te tellen / en beloofd hem dat zoo zijn Zaat zal wezen. cap. 17: gy zult tot een Vader wozden van menigte der volkeren / en cap. 22: en in uwen Zade zullen gezegend wozden alle de geslagten der aarden. In alle welke uitspzaken gespzoken wozd vande volkeren / en van vermenigvuldiginge en van haar Zegeninge / zoo in Abzaham / als in het Zaad van Abzaham; God hadde nu de Heydenen van hem weg gezonden / en alleen Abzaham uit het midden van haar geroepen: maar hier verklaard God zijn voornemen en raad aan Abzaham / dat hy de Heydenen niet in eeuwigheid en zal verlaten; maar haar eens wederom aannemen en Zegenen in Abzaham en in het Zaad van Abzaham. In eenen anderen zin wozd gezegt datze in Abzaham zullen gezegent wozden / en in eenen anderen zin kan en moet het ook genomen wozden / op dat d'eerste zin waar blijve / in het Zaad van Abzaham zullen zy gezegend werden. in uwen Zade zullen gezegent worden alle de geslagten; den Apostel Gal. 3: 16. besluit uit deze woozden Chzistum / dewijl gezegt wozd in uwen Zade / als van eene; maar niet inden Zaden als van veele. Dit is de meyninge vanden Apostel niet / datter geen meer dooz deze woozden en konnen verstaan wozden: maar dit is de zin / indien het een zy aan welke deze woozden eigentlyk in haar volle kragt vougen / dat die bizonderlijk moet verstaen wozden. Maar zoodanig is te weten Chzistus / die derhalven in deze woozden moet gemeend wozden / genaamt te zijn. En dat blijkt zeer ligt / uit de ontledinge der woozden zelfs. Niemant kan twijffelen of dese woozden in uwen Zade: konnen genomen wozden alzoo: in uwen Zade / als de oozsaak en werk-meester / zoo dat het woozdeken IN de beteekenis heeft van een oozzaak / alhoewel dat het anders ook de beduidenisse heeft van een voozbeeld / of van een vertoonend voozbeeld / laat het ons geoozlofd zijn zoo te spzeken. De woozden dan die beteekenen waarlijk dat / datze konnen / en het is een openbaer ongelijk / te meinen / dat wy uit de woozden vanden H. Geest iets konnen uithalen / dat buiten de meninge vanden Geest zy / daar nogtans het oogmerk vanden spzeker dat vereist / en geen deel vande reden daar tegen strijd / Waarom de woozden minder in dien zin souden genomen wozden. Daar na als gezeid wozd in uwen Zade zullen gezegend wozden / en verstaan wy niet lichamelijke Zegeninge; want met die hadde God genoug de heidenen agtervolgt / want zy bezaten vette Landen / en bzeede erfgronden / en waren met zoo groote overvloed voozzien / datze menigmaal het Zaad van Abzaham (dat is de Israeliten) gequeld hebben / ja ook onder het jok gebzagt. Wy verstaan dan geestelijke Zegeninge / hoedanig zijn regtveerdigmakinge en heiligmakinge welke alles den Zegen insluit; zoo dat dit den zin der woozden zy: in uwen Zade als in de oozzaak en Leidsman der zaligheid / zullen de volkeren geregtveerdigt en geheiligt wozden. Nu vzaag ik of de woozden in zulken zin genomen zijnde / gelijk zy waarlijk konnen genomen werden: en dewijlze konnen / ook moeten: van Abzaham of eenig Zaad van Abzaham konnen gezegt wozden? waarlijk niet in dien zin werden de volkeren in Abzaham gezegend / niet in een iegelijk Zaad van Abzaham. De regtveerdigmakinge stelt vooz onder het regt Dikaioma, enz.

Maar het regt is de gehoozzaamheid van een menschе / van die te weten / die

dooz

dooz zijn kennisse de regtveerdigmakinge geeft aan veele / en zoo is aan Abzaham beloofd dat de Heidenen zouwden zalig wozden en geregtveerdigt / en alleen dooz dat Zaad / welk de oozzaak / en welk de יהוה Heere is: zoo dat waarlijk van Hem gezeid zy / In den Heere alleen zijn geregtigheid en sterkte, tot hem zal een ieder komen. Inden Heere zullen geregtveerdigt en verheerlijkt worden, het gantsche Zaad van Israel, Ezaia 45: 23/ 24. daar is geen twijffel aan/ of dat Zaad is het zelfde 't welk in het Paradijs alreede beloofd was / zoo dat deze Belofte aan Adam gedaan / aan Abzaham wederom herhaald is: daar wozd het Zaad gezeid te vertreden den kop van het Serpent; maar hier de zegeningen voozt te bzengen; wat is dat anders als vandschap stellen en den kop vermozzelen: maar dit nogtans schijnt het onderscheid te wezen / dat in de eerste Belofte maar eenvoudig gezeid wozd den kop te vermozzelen / dat wozd hier genoemt de zegeninge toe te bzengen aan de Heidenen / op datze in hem gezegend zouwden wozden: En zeker dewijl dat van het Zaad gezeid wozd / en wozd het eerste daar niet in begrepen? heeft niet Abzaham als hy gehoozd heeft dat dat Zaad is de oozzaak vande regtveerdigmakinge der volkeren / dadelijk moeten besluiten / dat het zelfde ook de oozzaak was van zijn regtveerdigmakinge en zegeninge? want indien dit is de kragt ende mogentheid van het Zaad / dat in het zelfde de Heidenen geregtveerdigt wozden / waarom zouwde ook dit niet des zelfs kragt zijn / dat in het zelfde geregtveerdigt wozden die geen? in welk als voozbeelden de volkeren gezegend wozden / dat is Abzaham / Israel. Abzaham heeft derhalven van niemant een zegeninge mogen hopen / op dat hy een voozbeeld wierd der zegeningen / als van die geen / in welke die / waar van hy een voozbeeld is / gezegend wozden; noch in geen ander roemen / als in Hem in welk roemd het gantsche zaad van Israel. Voozts dewijl gezeid wozd dat de Volkeren zullen gezegend wozden / wozd verstaan zoodanigen zegen / welke zy zonder alle verbloukinge / strengheid of toozn/ en alzoo heeft de Schzift te voozen verkondigt het Euangelium aan Abzaham/ dat God de Heidenen regtveerdigt uit het geloove: te weten / het geloove alleen/ zonder de werken der Wet: want die uit den geloove zijn wozden eerst gezegend/ maar die welk zijn uit de werken der Wet / zijn op eenige wijze onder den vlouk. Van welk hier na. En dewijl gezeid wozd in uwen Zade zullen de volkeren gezegend wozden / (op dat wy nu nemen en verstaan een iegelijk zaad / dooz zoo veel te weten / dat ook een voozbeeld is/) wozd daar in begrepen / dat het zaad van Abzaham eerst van zoodanigen belofte zal deelgenood wozden; op dat in dat zelve / als in een voozbeeld / de Volkeren gezegend zouden wozden. Ende zoo wozd'er beloofd dat dat zelve zaad van Abzaham / indien het nog geboeld eenige bzugt vanden vlouk / van dezelve zal bevzijd wozden / en een vollen zegen ontfangen / en wel in dat zaad van Abzaham / in welke als in een oozzaak (dat is in Chzisto Jesu) de Volkeren gezegend zullen wozden. Zoo zien wy klaar / dat aan Abzaham is beloofd een vollen zegen / zoo dat den ganschen vlouk ophoud/ welk in de Volkeren geoeffend is / en alle bzugt van den vlouk dewelk in het zaad van Abzaham (welk een voozbeeld vanden zegen moest wozden/) geoeffend kon wozden / gelijk daar na bevonden is ook geoeffend te zijn. En zoo is 't een belofte der geregtigheid en van de erffenisse des werelds / in welk bestaat het Nieuwe Testament / en dit is het eerste deel van de beloften aan Abzaham. Een tweeden: heeft God aan Abzaham beloofd / dat hy aan zijn zaad zal geven het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Land van Abrahams vremdelingschap: te weten aan dat zaad / dat uit Izaak en Jacob is voortgekomen: zoo nogtans / dat eer dat vervuld wierd / dat zaad als vremdeling zouw verkeeren in een Land dat zijne niet en is / en dienen vier honderd Jaren: En dat is de bekentmakinge van het Ouwde Testament / Welk is een wille en een voornemen Gods / om te geven de Erffenisse van het Land Canaan aan de Kinderen Israels. En zoo zijn aan Abraham bekend gemaakt beide de Testamenten / het eerste en het laaste; het Oude (dat ten aanzien van een volgende zoo gezegd word / en het Nieuwe dat ten aanzien van het Ouwde of van het voorgaande zoo genoemd word) dat word te niet gedaan als dit gekomen is. Welke twee Testamenten / gelijkze malkanderen volgen: God gezamentlijk aan Abraham beloofd / Genez. 17: 8. Ik zal u en uwen zade geven het Land uwer Vremdelingschappen / ende (als of hy zeide) dan zal Ik haar word tot een God: dat is / dan als zy dat geheel Land zullen bezitten / zal Ik tot haar komen / en met mijn voet in haar midden wandelen / en Ik zal dat alles doen dat vereist word / op dat zy my haar God / regtveerdigmaker en heiligmaker zouwden konnen noemen: en Ik zal haar den zegen bereiden / door welken zy moeten gezegend worden / op dat alzoo ook in haar de Volkeren gezegend zouwden worden / en haar Erffenisse worden mochten. Hoedanigen zamen-vouginge datter ook is / Deut. 30: 1, 2, 3, 4, 5, 6 ende elders. Maar ondertusschen heeft God gegeven aan Abraham het gebod van de Besnijdenisse. En God heeft tot Abraham gezeid / maar gy zult mijn verbond onderhouden / gy en u zaad in uwen geslagten: op dat u lieden alle man besneden worde: Genez. 17: 8, 9. welk geweest is een zegel van de regtveerdigheid des geloofs, en betekende de beznijdenisze die zonder handen geschied / waar vanden Apostel handeld Coll. 2: 11-16. en deze dingen heeft God met Abraham gedaan.

XIII. En hy heeft ook met Izaak en Jakob niet anders gehandeld / aan welk hy dezelve Belofte herhaald heeft / van het Zaad / de oorzaak van den zegen / ziet Genez 26: 4. 28. 14. welke zonder twyffel / in dat Zaad hebben geloofd / en van dat zelfde alle zegeningen ontfangen / en van de reste de zaligheid des Heeren verwagt hebben / Genez. 48.

XIV. Ende nu is 't openbaar / hoe God de geloobige na den Val geregeert heeft. Hy heeft haar de Belofte gegeven. Hy heeft ze geen Jok op-gelegt / geen Wet / welk tooze zouwde werken. Hier van daan hebbenze gerust gelceft / als of de zonde in de weereld niet meer en was. En dit is geweest den Staat der vierhe voor de Wet. Maar wat God vorder met zijn volk gedaan heeft / staat ons nu te onderzoeken.

XV. Bizonder heeft God moeten zijn Beloften aan Abraham / en de andere Vaderen gedaan / vervullen; en de bekent gemaakte Testamenten ter uitvoeringe stellen / en wel dat Testament / en die Belofte / om te geven de Erffenisze van het Land van Abrahams vreemdelingschap / heeft hy eerst willen uitvoeren / welk op deze wijze is toegegaan. Jakob is afgetrokken met zijn kinderen / na Egypten. Daar woonenze. Zy wassen zeer / en worden zeer vermenigvuldigt. Ondertusschen sterft Jakob / de Koning Pharao van Egypten sterft / eindelijk de heel

geslagte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

geslagte sterft. Daar staat een nieuwen Koning op. Hy ziende dat de kinderen Israëls zoo vermenigvuldigden / heeft besloten haar te bedwingen / met een harde en onverdzagelijke dienstbaarheid heeft hy haar gequeld; hier van daan is 't dat de Israeliten hebben beginnen verdzietig te wozden en te roepen. Ende zoo is 't dat in dezen deele nu heeft bestaan de waarheid van het Woozd Gods / welke Abzaham voozzegt hadde / dat zijn Zaad in een vzeemd Land zouw dienen. Het geroep van Israel klimt tot in den Hemel. De Heere gedenkt aan zijn Verbond met de Vaderen gemaakt / om te geven het Land der Vzemdelingschappen aan haar Zaad. Hy heeft derhalven vastgestelt haar uit te leiden. Mozes wozd leidsman verkoozen / aen wien den Engel van יהוה de Heere verschijnt in den Braambosch / en maakt hem zijn voozneemen bekend / Exodus 2. wozd dien Engel des Heeren in dat zelve Capittel genaamd Jehova; waar uit blijkt / dat den Engel van Jehova / Jehova is; of dat het zelve is / dat Jehova en den Engel van Jehova een zijn. Hy maakt Mozi zijnen Naam bekend. Welke hy aan Israel moeste noemen אהיה אשר אהיה Ik zal worden dat Ik ben. Dat wozd begrepen indien doozlugten Naam יהוה Heere want dat beteekend / 1. Hem die is. 2. Hem die is dat Hy is: dat is / die eenwig en onveranderlijk is / of die is / die was / en die komt. 3. Die wozd dat Hy is / dat is die zig zelfs en zijn deugden / te weten / Geregtigheid / Heiligheid / Wijsheid / Algenougzaamheid / Magt / goedheid met 'er daad betoond / en zijn beloften met 'er daad verbuld. En met dezen zijnen Naam Jehova / zegt hy daar na / dat hy aen de Vaderen niet is bekend geweest: hoewel dat hy haar was verschenen באל שדי, Exod. 6: 3. als de Algenougzame God. Maar de Vaders hebben nogtans de Naam van Jehova wel gehend / want zelfs heeft hy zig aan haar Jehova genoemd / en zy hebben Hem Jehova genoemd. Evenwel nogtans is Hy in dezen zijnen naam aan haar niet bekend geweest / dewijl Hy de waarheid van dien naam aan haar nog niet had bewezen. Eindeling wozd Israel uit Egypten geleid / dooz een uitgestrekten Arm / en dooz groote oozdeelen. Het wozd geleid dooz de Roode Zee dzoog voets. In Egypten nogtans daags te voozen eer zy zijn uitgegaan / geeft hy haar een gebod van het Paschа te slagten / van welkers voozbeeld (want het is een voozbeeld /) ziet een bondige uitleggunge inde gemeene plaatzen van onzen zeer geliefden Leer-meester / cap. 55. § 2. en in zijn Bouk van 't Verbond § 340.

XVI. In de Woestijne heeft Hy Israel zagtelijk gehandeld. In Mara murmureerd Israel / om de bitterheid van het water / dadelijk matigt Hy dat met zoetigheid. En ziet hoe zagt en lieffelijken wozd dat het is welk hy daar uitspzeekt tot Israel / Indien je de stemme des Heeren uwes Gods zult hooren, (vergelijkt Jerem. 7: 22.) en doet wat regt is in zijne oogen, en uwe oore neigt tot zijne geboden, en onderhouwdet alle zijne Inzettingen, zoo en zal ik der krankheden geene op u leggen, die ik op de Egiptenaren geleid hebbe, want Ik ben Jehova uwe Heel-meester, Exod. 15: 25/26. Hy noemd zig de Heel-meester van Israel / namelijk die al des zelfs krankheden geneest, en al des zelfs zonden vergeefd, Psalm 103: 3. Hy gebied Israel zijn stemme te hoozen / maar hoedanig is die stem? geen ander als deze / Ik ben u heel-meester; Ik ben u tot een God / Ik ben u schild en vzeest niet. Hy beloofd dat Hy de krankheden van Egypten op de Israeliten niet leggen en zal / of dat Hy zal te weeg bzengen / datze dit leven gerustelijk

gerustelijk zullen overbrengen / en der dagen zat zijnde / na boven zouwden konnen overgaan. Maar dit is 't nog niet al dat God met Israel gedaan heeft. Hy heeft willen daar en boven met het zelve als met zijn Volk openbaarlijk spreken / Hy wilde met haar als een Vergaderinge leggen / hy heeft derhalven haar geboden te staan aan den Berg Sina. Hy heeft beloofd dat Hy op dien Berg zal nederdalen / en dat Hy tot haar zal spreken de woorden des Verbonds.

XVII. Maar eer dat wy van dat Verbond beginnen te handelen / moeten wy hier aanmerken / dat hier is het beginzel van het Ouwde Testament: dat ons word geleerd Jerem. 31:31/32. Ziet de dagen komen, en ik zal met den huize Israels en met den huize Juda een nieuw Testament maken. Hebr 8:9/10. Niet na dat Testament dat Ik met haar Vaderen gemaakt hebbe, ten dage wanneer Ik haar by de hand greep op dat ik haar uit Egypten uitleide. Derhalven als hy Israel uit Egypten uitgeleid heeft / heeft Hy gemaakt een Testament met Israel / welk verscheiden is van het Nieuwe Testament / het welk Hy in de laatste tijd maakt / en derhalven is 't het Ouwde Testament. Het zelfde leerd den Apostel / Gal. 4:24. het een Testament is vanden berg Sinai / en nu staat Israel voor den berg Sinai / derhalven van hier begint dat Testament.

XVIII. Als wy zeggen een Testament / zoo verstaan wy de wyze Wil van God / en een voornemen van geen voorwaarde afhangende / van te geven een erfenisse. En gelijk het Nieuw Testament / is de wille Gods van te geven de erfenisse des Hemelschen Canaans ende des weerelds / alzoo is het Oude Testament de wille Gods / van te willen geven de Erfenisse des aardschen Canaans. Het moet niemant stooten / dat wy zeggen dat het Ouwde Testament is de wille Gods / en dat het Nieuwe Testament ook is de wille Gods: want wy en stellen niet (dit zeggende) twee willen / twee raad-slagen in God / maar God heeft een enkele Raad / welke twee deelen heeft / welk een wy moeten noemen het Ouwde Testament / en het ander het Nieuwe Testament. Maar dat het Ouwde Testament zy een Raad Gods / om te geven de Erfenisse van het land Canaan aan Israel / kannen afnemen uit de bygebragte plaetzen van Jeremia en Paulus / want Jeremias zeid dat het Ouwde Testament begon op dien dag / als hy haar uit Egypten heeft uitgeleid / dat hy haar in het Land Canaan inbragt. Derhalven zonder twyffel is dat Testament van het Land Canaan Paulus zegt dat dit Testament begon van den berg Sinai. Maar nu stond Israel voor den berg Sinai / en onder anderen spreekt God van het Land op den berg / welk hy aan het zelve zouw geven. Buiten twyffel is dan dat Testament van dat Land. En ik bid u / indien dat Testament niet en is van het Land Canaan / waar van is 't dan? Dit Testament is niet altijd geweest / het begint eerst van den uitgank uit Egypten / voor den uitgank uit Egypten en is het niet geweest / en van den berg Sinai; eer dat derhalven het volk aan den Berg Sinai gestaan heeft / en is het niet geweest. Indien het niet en is van het Land Canaan / tot welk zy zijn ingegaan uit Egypten / van wat zaak is 't? van waer het blijkt dat zy niet klaar en onderscheiden genoug en spreken dewelke meenen / dat het Ouwde Testament al van het Paradijs af zijn beginzel heeft; insgelijks dat het zelfde aan Adam is geopenbaard geweest. Waarlijk aan Adam en is dat Testament

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

ment niet bekent gemaakt / maar een ander / namentlijk Galat. 3: 17. een Testament dat te voren bevestigd was van God op Chzistum. Maar aan Abzaham is dat eindelijk bekend gemaakt / en aan Israel volmaakt: want dit Testament en handeld niet eigentlijk van het voornemen der genade; maar alleenlijk van het voornemen om het Land te geven / waar van daan het geen wonder is / dat dat niet en is bekend gemaakt aan Adam / maar het Testament der genade is aan hem bekend gemaakt.

XIX. Zoo is dan het Ouwde Testament van het Land Canaan. Dit Land wozd genoemd het heilige Land vande Jehova / Hozea 9. 3 de heilige woninge Gods / Exod. 15: 13. Insgelijks de Erffenisze Israels; de reden van deze benaminge moetmen noodzakelijk weten / want als het genoemd wozd de Erffenisze en het eygendom van Israel / dan moetmen wat meerder indagtig wezen: want hoe kan een Land / ja een hand vol Land wezen het eigen goed vande uitverkozene Gods? want kan dat welke het genoed niet kan verzadigen nog verbullen; dat het welke de goddeloose ook bezitten / dat welk de uitverkoren konnen niszen / (gelijk de Vaderen Abzaham / Izaak / Jakob / genust hebben / die zelfs geen voedstap van dat Land gehad hebben) en welk de arme van het Volk Gods nisten / de Erffenisze van het Volk Gods wezen of genoemd wozden? daar is derhalven een ander reden over / waarom dat zoo genaamd wozd / namelijk / dat Land was een voorbeeld en een pand van de ware Erffenisse van het ware Israel / de welke inden Hemel is / al waar God is: daar waarlijk is נחלת יעקוב אבינו de Erffenisse van Jakob onze Vader. Op gelijke wijze / dat het Land wozd genoemd het Land van Jehovah; dat geschied daarom / dewijl Jehovah tot het zelve zouw komen / en dat hy in het zelve het vleesch zouw aannemen / en dat hy in het zelve zouw wandelen / en Jerusalem maken tot een Chzoon der Heerlijkheid / Jerem. 3: 19. en die Heer welk Israel zoukt / en den Engel van het Testament tot welken dat Israel lust hadde / in het zelve komen zouwde tot zijnen Tempel / Maleach. 3: 1. ende de Heerlijkheid des Heeren daar in zouwde geopenbaard wozden / en alle vleesch zouw zien dat de mond des Heeren spzeken zouw; en op dat zouw komen gezeid wozden tot de Steden van Juda / הנה אלהיכם ziet u lieder God / Ezai. 40: 5 / en 9. en op datze ooge aan ooge zouwden zien / בשוב יהוה ציון als de Heere Zion zouw wederbzengen. Ezai. 52: 8. en op dat God zijnen Koninк zouw Zalven over Zion zijnen Heiligen Berg / Psalm 2: 6.

XX. Maar dewijl dit Land was de Erffenisse Israels / ofte een pand van de ware Erffenisse / zoo heeft het moeten bemind wozden van Israel / en Israel moest dat begeeren / op dat het lang daar in zouw leven; stil zonder beroerten en verdzukkingen. Want de bezittinge van het pand baard blijdschap; waar van daan de verdzukkingen en de dood moesten gevzeest wozden / dewijle de verdzukkingen veroozzaaken dat het Land met stil bezeten wozd; de dood dat het geheel wozd wegh genomen / hier van daan leerd den Apostel. Hebr. 2: 15. dat de Israëliten geweest zijn dooz al den tijd van haar leven de vzeeze des doods onderwozpen / welke vzeeze niet quaad was; maar uit het Geloof en liefde tot die zaak welkers Pand het was voozt quam: hoe meer het geestelijke begeerd wierd /

zoo veel te vieriger moest des zelfs pand bemind / en te begeeriger de gedurige bezittinge ge-eyst worden / dewijle een korte bezittinge van het zelve / twijffelinge kon veroorzaken aande bezittinge des waren goeds: en hier van daan is 't dat de Geest die de ouwde gegeven is geweest / genaamd word den Geest der vreeze / 2 Timot. 1: 7. voor zoo veel te weten / hy in haar wrogt het geloof en liefde tot de Hemelsche zaak / zoo datze moesten in vreeze leven / en met kommer eischen een lang gebruik van 't Pand / op datze zoo doende van het ware goed zouden zeker worden. Maar zy welke de dood vreesden / waren de dienstbaarheid onderworpen / dat den Apostel leerd Hebr. 2: 15. het welke hy bevestigt Galat 4: 24. zeggende / het Testament vanden Berg Sinai baard tot dienstbaarheid / en de Geest word niet alleen genoemd den Geest der vreeze / maar den Geest der dienstbaarheid tot vreeze / Rom. 8: 15. maar daar van zal beneden plaats wezen om te handelen.

XXI. Laat ons nu derhalven wederkeeren tot het voorgaande / wy hebben gezegd op het einde / § 16. lid. dat God aan Israël beloofd heeft dat hy zouw neder-komen op den Berg Sinai; en tot hen zal spreken de Woorden des Verbonds / dat heeft God gedaan en is op den Berg Sinai nedergedaald. Het verbond dat hy daar uitgesproken heeft zijn de Thien Woorden / ofte de Thien Geboden / welk zoo genoemd word Exod. 34: 28. Deuter. 4: 13. en Hy heeft u lieden zijn Verbond bekend gemaakt dat hy u gebood te doen / de thien Woorden / en hy heeft de zelve geschreven op steene Tafelen. Dat Verbond en is niet het Verbond der Werken: zeer verderffelijk dwalen de Joden welke dat menen. Dit Verbond is een zuiver en ongemengd Verbond der Genaden / het welke dewijl het met veel bewijs redenen zouw konnen betoond worden / zoo zullen wy kortheids halven met een ofte twee ons te vreden houwden: dit blijkt onfeilbaar uit het opschrift zelfs. Ik ben de Heer uwe God, zegt hy de welke spreekt. Deze Woorden worden niet alleen gesteld in de inleidinge vande thien Woorden / maar zy worden inde thien Woorden zelfs vijfmaal herhaald: als God zig zoo benoemd / zoo doet hy dat daarom niet / om dat hy is de Schepper van Israel; want zoo God om de Scheppinge alleen moet genoemd worden de God van Israel / zoo moet hy ook zekerlijk genoemd worden de God vande Heidenen; om dat de Heidenen ook zijn zijne Schepzelen: maar de Jehovah heeft niet willen genoemd worden de God en Jehovah der Heidenen / want de Heidenen zijn geweest zonder God inde Weereld / en hier zegt hy tot Israel / Ik ben de Heere uwe God: uwe zegt hy ben Ik; niet van andere / nog van de Heidenen; daar beneven word God om een ander reden genaamd de God van Israel / als om dat hy haar geleid hadde uit Egypten: want indien deze lichamelijke weldaad de betekenis van die Naam uit put / zoo moet hy ook genaamd worden de God vande Heidenen / welke hy ook met zoodanige weldaden gezegend heeft. Maar wy weten hoe groot en heerlijk de naam van Jehovah zy; en wat kragt daar in begrepen zy / is gezegd § 15. als God dan zegt tot Israel Ik ben de Heer uwe God / geeft hy dan niet magt aan Israel om te zeggen / gy zijt de Heere mijn God? maar is dat uit het Verbond der Werken? word den zondaar niet veroordeeld van het Verbond der Werken? word hy niet vande gemeenschap Gods in eeuwigheid uitgesloten? word hy niet geheel overgegeven aan den Satan en aan de duisternisse

nisse? hoe heeft derhalven een Zondaar uit dat Verbond / God zijn God durven noemen? of hoe zouw God konnen uit dat Verbond hem noemen de God van een zondaar? of zal Hy niet zijn heilige Wet verbreken? of zal hy niet dat gene dat regtveerdig en regt is / en dat uit de naturelijke betamelijkheid van God vloeid veranderen? voorts / herhaald God niet als hy zegt tegen Israel Ik ben de Heer uwe God / dat geen / dat God tot Abraham gezeid hadde: Ik zal u en uwen zade tot een God worden; maar heeft hy ook met Abraham gemaakt een Verbond der Werken / uit welke gevloeid is dat Hy hem dat zouw zeggen? als de Jehovah zig noemd een God van Israel / zegt hy hen niet toe de geregtigheid en het leven? want waarlijk God is niet een God der dooden, maar der levendige: geeft Hy hen dan niet gelegentheid tot Hem toe te treden / en om de mond te openen om alle dingen te begeeren / die tot de zaligheid en het leven noodzakelijk zijn; met deze zekere belofte / dat hyze zal vervullen en alles zal geven / zijn deze dingen uit het Verbond der werken? voorder / wat strijd'er tegen / waarom de thien Woorden niet en zijn het Verbond der Genade? zijn het die dingen die in de Thien Geboden zelfs zijn? Is 't het eerste Gebod? maar dat vloeid daar uit / dat God zegt / Ik ben de Heere uwe God: want om dat God wilt wezen de God van Israel / en aan dezelve geven geregtigheid / zaligheid en leven / zoo en moet Israel geen andere Goden hebben / behalven die eene ware God; nadien hy de eere van God niet aan een ander moet geven / en Hem zijn eer ontrezenden / dewijl dat Hy is de Heere / en dat is zijnen Naam / ja zijnen gedenk-Naam / Eza. 42. Hozea 12. Is 't het tweede Gebod? maar daar word gehandeld van die den Heere lief hebben / van de genade welk hy oeffend aan duizenden / welk is uit het Testament der genade; want welk is die genade die aan Israel gebeurd is / als de weldadigheden Davids die getrouwe zijn / Ezaie 55. Is 't het derde gebod? maar daar verbied God dat zijnen Naam tot ydelheid zouwde werden opgenomen / Hy staat derhalven toe / dat zijn Naam opgenomen word / alleenlijk moetze niet tot ydelheid werden opgenomen / maar dat is het Verbond der genade eigen. Is 't het vierde Gebod? waarlijk daar aan kan niemant twijffelen; want al-hoe-wel dat pemant aande rest mogt twijffelen / dewijl die dingen zodanig zijn dat diezo doet daar in leeft / dat is dewelk ook komen behoorzen tot het Verbond der werken / nogtans aan dit vierde Gebod kan niemant twijffelen; want dit word onderscheiden met zeer uitdrukkelijke woorden / van al de andere geboden; dat het niet geheel en ganschelijk zy van het geslagte van die gene / dewelke indienze pemand doet in dezelve leeft, Ezech. 20: 11, 12. en 13. en 16. en beschouwt alleenlijk het einde van dit Gebod. Den Sabbath werd gegeven / op datze een teeken zy tusschen God en Israel / dat God 't zy die Israel is heiligende / Exod. 3: 16 Ezech. 20: 12. derhalven het vierde Gebod begrijpt een teeken: en van wat zaak is het een teeken? vande heiligmakinge. En waarlijk dat en kan op geenderlei wijze wezen van het Verbond der Werken / want dat en beloofd geen heiligmakinge: en welk is deze heiligmakinge door welke God Israel heiligt / wiens teeken den Sabbath is / is 't deze niet? waar door hy Israel verlost / regtveerdigt / verheerlijkt? ziet toe dat gy dat woord niet en verminderd / want het heeft een zeer breede beteekenisse na het gebruik van de Schrifture; ziet dat Hebr. 2: 14 en wat helpt u de kragt daar van te verminderen? waarom wilt gy niet dat het dat beteekend dat het kan beteekenen / en dat de zake zelve zegt? Maar op dat deze dingen beter zouwden ver-

staan worden / en op dat zouw blijken welk de heiligmakinge zy / welkers teeken den Sabbath is / zullen wy hier tusschen vougen wat na waarheid vanden Sabbath te houden zy. Maar indien hier yemand eenige dingen vint gezegt te zijn / welke de geschiktheid van onze verhandeling vereischt dat onder moesten gezegt worden / die wete dat het niet in weerwille van ons geschied is.

XXII. Voornamentlijk stellen wy niet / dat aan Adam inden staat der volmaaktheid is opgeleid geweest de ruste vanden zevenden dag / of dat den zelven na den Val zouw zijn gevierd geweest; want nadien van deze zaak ons niets en is overgeleverd / zoo is het dat wy niet ten onregte ons toestemmen op houden. Mogte het bewijs des selfs en kan niet gehaald worden daar uit / dat Gen. 2: 3. gezeid word / En God heeft den zevenden dag gerust van al zijn werk, en God heeft den zevenden dag gezegend, en hy heeft dezelve geheiligd, dewijl hy inde zelve gerust had van al zijn werk. Wy en zullen nu geen prolepsin of voorkominge aandringen / welk hier stellen en wel niet ongerymdelijk de Joden en sommige onder de regtzinnige / want men kan deze zaak op een ander manier uit leggen. God heeft volmaakt het werk der Scheppinge in zes dagen / hy heeft den mensch de laaste van al geschapen / hy heeft derhalven den zevenden dag gerust. In deze ruste en ophouden van werken / daar in is de zegening en de heiliging / om dat hy dien zevenden dag gerust heeft / heeft hy den zevenden dag gegezegend; dat is hy heeft grooter Zegen tot dezelve aangebragt / en zoo Zegenende / heeft hy den zevenden dag geheiligt: dat is / niet alleen dien dag / maar van dien dag alle de volgende dagen: maar hy heeft geheiligd niet zoo zeer dien dag / als den mensch in dien dag. Want de heiliging vanden tijd en kan niet begrepen werden / zonder de heiligmakinge van den mensch inde tijd. Maar hy heeft den mensch geheiligt; dat is / Hy heeft getoond dat den mensch geschapen is daar toe / op dat hy zouw zijn tot eere Gods / en dat hy dien dag en alle de volgende dagen zouw besteden tot eer en verheerlijking van God: die gelijk hy gewild heeft dat den mensch zouw wezen het laatste schepzel van alle / en zoo getoond heeft dat alle zaken geschapen waren om den mensch / gewild heeft dat den mensch zouw wezen alleen om hem / van wien hy geschapen is / en zoo om de eer Gods: het welk hy toond dewijl dat hy na den mensch niet meer gemaakt heeft / op dat niet den mensch zouw schijnen om dat geschapen te zijn Maar die heiligmakinge waar door hy zoo den mensch heeft geheiligd / dat is getoond dat den mensch tot zig moest wezen / en is niet alleenlijk van dien eenen dag; want den mensch moet God beminnen uit geheel zijn hert / met al zijn gedagten / en al zijn begeerten / en ook alle dagen besteden tot zijn liefde en tot zijn eer. Hier van daan is 't dat sommige wijsselijk aanmerken / dat hier niet word bygevougd dat formulier welk by de zes voorgaande dagen bygevougt is / en het is morgen geweest en het is avond geweest de eerste en tweeden dag, enz. te weten / op dat wy niet zouwden meenen / dat het gene dat op den zevenden dag geschied is / te weten de zegening / bestaad inde bepaling van dien eenen dag / gelijk een ieder van die dingen welk de zes voorgaande dagen gemaakt zijn / binnen de bepaling van zijn dag bestaat. Het blijkt dan dat uit die plaatze geenzints kan bewezen werden / dat den Sabbath in zijnen oinloop aan Adam voor den Val is geboden geweest / gelijk het ook door geen reden blijkt / datze van de zelve of van zijn nakomelingen na den Val is waargenomen geweest. Maar dat aan de Israelten welke God uit Egypten inde

Woe-

Woestijne geleid heeft / den Sabbath geboden is geweest / weten wy / welk Ezechiel toestemd / cappittel 20: 11, 12. alwaar als hy verhaald hadde / dat God de Israeliten inde Woestijne geleid hebbende / haar bekent gemaakt heeft geboden en Inzettingen / dooz welk de mensch dieze doet leefd: God invoerd sprekende / את שבתותי נתתי להם וגם Ik hebbe haar ook gegeven mijne Sabbathen, als of hy zeide / beneven die Geboden / welke / zooze yemand doet / in dezelve leefd / hebbe ik haar ook mijne Zabbathen gegeven; dewelk hy als afzonderd van de eerste zooze der geboden / en dat geld hier niet / indien yemant zegt; Ik heb gegeven / dat beteekend Ik heb herstelt. Want indien God by den Pzopheet dat had willen zeggen / zeker hy had een ander woozd genomen / namelijk השבתי, Ik hebbe weder gegeven. Maar dat inde instellinge des Zabbaths gewag is vanden eersten Zabbath / is om deze reden; God belastende aan Israel den Zabbath om ider week waar te nemen en te Heiligen / dat is om te onderscheiden van het gemeen / en om te besteden aan een heilig leven en stille overdenkinge: bzengt te gelijk Israel in gedagte waar toe hy den eersten Mensch gemaakt heeft: dat hy hem gemaakt heeft tot zijn Eer / op dat den Mensch dooz neerstig waarnemen van dien zevenden dagh / dooz alle de volgende dagen zouw zouken zig geheel aan God over te geven; en zoo geeft hy te gelijk te kennen dat den Mensch gezondigd heeft en dooz zijn overtredinge dien Zabbath bzugteloos gemaakt.

En derhalven vermaand hy Israel dat het dat bekenne / en dien zevenden dag welke God hen gebood te Heiligen wel waarneme / met zoo grooten neerstigheid als hy konde / en de zelve niet doozbzenge met ydele overleggingen / maar in een heilige overdenkinge van de Wet en des zelfs verbozgentheden / en met nederige belydenisse der zonden en eigen onreinigheid / en dat hy in dien dag dat doen zouwde tot het welke den eersten mensch geschapen was / dat hy 't allen dagen en altoos doen zouw. Nu is overig te onderzouken waar toe en tot wat einde dat dien Zabbath aan de Israeliten geboden zy? derhalven dooz zoo veel dat Gebod gebied af te houden in dien dag van alle werk dat niet ongeoozlooft is / kan hy de Israeliten beschuldigen van onreinigheid / en verwijten dat haar werken alle zoodanig waren / dat God dooz die niet en zouw konnen geheiligd wozden. Ende dooz zoo verre hebben de Israeliten dat Gebod moeten waarnemen / ook uit kragt van de Wet der Naturen: dooz zoo veel het gebied dat den Mensch de waarheid zouw bekennen / en zig niet zouw verheffen nog in zijn ongeregtigheid behagen scheppen / maar op dat hy zig nederig aan God zouw onderwerpen en zijn ongeregtigheid niet zouw verbergen. Behalven deze beschuldinge van de zonde / welk het gebod vanden Zabbath te weeg bzagt / moeten wy zien of het ook niet wat anders heeft dooz-beduid. Een waarlyk niet duister geest de Schzifture dat te kennen / als zy den Zabbath noemd את een Teeken. Het beteekend derhalven en het verbeeld yets / te weten Israel ruste den laatsten dag van alle werk; ende nuttigden het gene welk bereid was / (want het Manna wierd daags te vooren in een dobbele mate gegeven /) en aan deze Ruste haddenze alle deel zonder onderscheid. Chzistus is gekomen in de laaste tyd / heeft te weeg gebzagt ruste der zielen en stilheid vande Conscientie / alle vermoeide / magteloze en belastede heeft hy tot zig genoodigd / op datze in zijn ruste zouwden ingaan; en heeft aangebzagt een eenwige geregtigheid / op dat die niet meer zouw konnen begeert wozden / en op datze aangebzagt en tegenwoozdig zynde zouw konnen verkregen

kregen worden zonder onderscheid van alle / die na de selve hongeren en dorsten: Wat ongerijmtheid is'er in / indien wy zeggen dat den Sabbath deze dingen heeft voorgebeeld? en zoo gelijkerwijs als andere Teekenen gegeven zijn / op dat zy Christum en de weldaden Christi zouwden betekenen / gelijk het Passcha en de Besnijdenisse / dat ook zoo deze ruste vanden Sabbath geboden is geweest / op dat hy zouw aanwijzen / dat dit de grooste zouw wezen onder de weldaden die van Christus moesten ontfangen worden / dat hy de ware ruste voor ons zouw verkrijgen / in welke wy moesten doorbrengen alle de dagen van ons leven. na welke ruste dewijle buiten twijffel de Israeliten gewagt en uitgezien hebben. Wat staat der tegen / dat het haar niet door zoodanig teeken afgeschaduwd sy geweest? en indien den Sabbath niet en is zoodanigen teeken / wat is het dat God zegt dat zijn Sabbath is een Teeken / als om te weten dat hy is de Jehovah die haar heiligd? wy moeten deze heiligmakinge in 't voor by gaan aanmerken: sy bestaat in haar de Verlossinge / vergevinge vande zonde / vernieuwinge en heerlijkmakinge. Welke dingen alzoo sy zijn vande laaste tijd / en de Israeliten niet ten vollen ontfangen hebben; zoo is ook de heiligmakinge (waar van den Sabbath een Teeken is /) van den toekomenden tijd / het welk uit dat selve Cappittel van Ezechiel klaar blijkt / ziet het 26. vers, daar hy zegt en Ik heb haar onrein verklaard met hare giften. In dien nu Israel geheiligd was met die heiligmakinge van welke wy spreken / tot welkers teeken den Sabbath gegeven word / zeker lijk het en hadde een weinig daar na niet konnen onrein verklaard worden met zijne gaven. Want die heyligmakinge sluit uit alle beschuldinge ofte verklaringe von onreinigheid. Maar dit en zeggen wy nogtans niet / als of de heiligmakinge geenzints hadde tegenwoordig geweest; maar dat die noch niet geweest is in haare oorzaak en volle uitwerkinge / in welke sy wezen zouwde / Christi bloed uitgestort en het Nieuwe Testament ingevoerd zijnde / welk is in het Bloed van Christus. Ende daar zoo de heiligmakinge tegenwoordig is / is ook tegenwoordig de ware ruste / welkers teeken wy hebben gezeid den Sabbath te zijn. Van deze ruste handeld den Apostel in 't geheele vierde cap. vanden Brief aande Hebreen, welke grond van verhandeling hy haald uit Psalm 95., daar den Rotsteen der zaligheid (welk geen ander is als die / welke Jeschurum nu vet gewozden zijnde / smadelijk gehandeld heeft / Deuter. 32: 15. welke de geloovige in dezen Psalm noemen de Heere de groote God / want wie is een Rotsteen behalven onzen God, Psalm 18: 32 אלהינו כי מי צור זולתי, voor wien datze bevelen lof te zingen / en voor wiens aangezigte sy moeten komen met belijdenisse / en aan wien sy toeschrijven de Scheppinge van het geheel AL /) word ingevoerd / bestraffende de ongeloovige Joden (welke de vermaaningen van de geloovige / om den Rots-steen des heils aan te nemen geen plaats en haddengegunt nog heden / dat is / terstont / naar het hooren zyner stemme / hadden agtinge gegeven / maar hadden haar herte verhard.) en zeggende / dat hy aan dat eene geslagte hadde walge gehad veertig jaren lang / tot dat hy heeft gezworen in zijn gramschap indien sy in zijn ruste zullen ingaan. Den Apostel noemd deze ruste een Sabbath / welke hy zegt overig te zijn voor 't Volk Gods: en groot is het beleid vanden Apostel in deze verhandelinge / daar hy wilt bewijzen welk die ruste sy waar van den Psalm spreekt / het welke hy aldus doet / dat hy eerst weg neeme die dingen in welk deze ruste niet en bestaat / en dan eindelijk uitvinde en toone dat gene in welke die ruste gelegen is: en zoo bewijst hy 1. Dat die ruste niet en is de zelfde met de ruste vanden zevenden dag /

dag/dewijl de werken vande grondlegginge der wereld gemaakt zijn/vers 3. en doen is 't gezegt vande ruste vanden zevenden dag / en God heeft op den zevenden dag gerust. Alwaar den Apostel ons te bedenken overlaat dat geen dat daar mede is t'zamen gevougt; namelijk / dat God den zevenden dag gezegend en die geheiligt heeft / dat is den mensch in dezelve: welke zondigende dit alles heeft vzugteloos gemaakt. Het welk nadien 't zoo is/zoo moet deze ruste waar van den Psalm spzeekt verscheiden wezen van de ruste vanden eersten Zabbath/nadien hy na zoo langen tijd in welk alle deze dingen gemaakt zijn/ wederom zekeren dag bepaald / vers 7. ndien zy in mijn ruste zullen ingaan. 2 Den Apostel bewijst dat deze ruste verscheiden is van die ruste in welke Jezus (of Jozua) haar heeft ingebzagt / vers 8. welk is in 't Land Canaan. Onder welke ruste begrepen wozd die vanden zevenden dag/welk ingesteld is in 't vierde Gebod vande Wet. Want alhoewel die ruste al vooz Jozua is ingesteld / nogtans kan Jozua gezegt werden haar in dezelve gebzagt te hebben / nadien Jozua haar in die plaats heeft ingeleid / in welke zy die ruste en alle de instellingen des dienstes voornamelijk moesten waarnemen en oeffenen. Maar den Apostel zegt / deze ruste is onderscheiden van die ruste daar den Psalm van spzeekt / dewijl den Psalm nog van een ander ruste spzeekt / na dat Jozua 't volk in de ruste hadde ingebzagt; uit welke ruste de geloovige geboden wozden uit te gaan / en in te gaan in die ruste van welk den Psalm spzeekt / in welk de dwalende van herten en die de wegen vanden Rotzsteen des heils niet en kennen niet in en gaan / Ptalm 95: 10, 11. alhoewel zy inde ruste van Jozua ingegaan waren. Welk nadien het alzoo is / en deze ruste alzoo verscheiden zy vande ruste vanden eersten Zabbath / en vande ruste van Jozua / en by gevolg vanden tweeden Zabbath; zoo is'er overig dat den Apostel leerd wat dit dan vooz een ruste zy; dat toond den Apostel in 't 10. vers, die ingaat in zijne ruste, heeft zelve ook van zijne werken gerust, gelijk God vande zijne. Dit is de ruste daar van den Psalm spzeekt/ terusten namelijk van al zijne werken / en wel na de gelijkenisse Gods; gelijk als die gerust heeft van al zijn werken/ waar van daan het is dat deze ruste genaamt wozd een ruste Gods. Daar zijn andere werken der zonde en des vleesch / aan welk dat wy geheel zijn overgegeven van onze eerste jeugt / want wy wozden ontfangen en gebozen in de zonde / en van naturen kinderen des toozns. Van deze werken rusten wy als de Geest ons wederbaard. En zoo is 't dat de gelooviger welke Jezus in de ruste hadde ingebzagt van die werken gerust hebben. want de Geest besneed hare herten en reinigde die. waar van daan het is dat dooz de werken van welke die gene rusten/ die inde ruste Gods ingaan / deze werken niet en konnen verstaan wozden; dewijl nu al rusteden van dezelve die gene welk in de ruste van Jozua nog waren; zoo dat het daarom niet noodig zy / alleen om van die te rusten / uit die ruste in een ander in te gaan. Behalven deze werken van welke zy doen rusteden / zoo haddenze die inde ruste van Jozua waren andere werken: te weten werken vande Wet des vleesches / den dienst vande eerste begunzelen der weereld / en allen dienst vande Wet des vleeschelijken gebods / welke werken zeer ontrusteden en vermoeiden / zoo dat de gene die deze dingen hebben moeten doen / dezelve nauwelijks hebben konnen dzagen / en onder dezelve als onder een hard jok hebben gezijgd en bevzijdinge van het zelve hebben gehoopt en vierigljk begeert. Die van deze werken bevzijd wozd/ die rust waarlijk / en die waarlijk in de ruste ingaat/ moet van dezelve rusten. Maar wat de werken Gods aangaat die zijn ook verscheiden, een ander is het

werk

werk der Scheppinge / van dat heeft hy opgehouden vanden zevenden dag der weereld / want doen heeft God gerust van al zijne werken / vers 4. Een ander is het werk der Verlossinge; dat heeft hy dadelijk naar den Val door de gantsche tijd van het Ouwde Testament bereid en uitgewrogt / maar eindelijk volmaakt / na dat Christus gekomen is / welk een randzoen en prijs der genougdoeninge heeft daar gestelt / en een eeuwige geregtigheid aangebragt; van dien tijd aan rust hy van dat zijn werk. En van dat werk spreekt den Apostel / zeggende dat die in de ruste Gods ingaat alzoo van zijne werken rust; dat is / vande dienstbaarheid en vande uitwendige en vleeschelijke dienst: gelijkerwijs als God / na dat hy Christus / geboozen uit een Vrouw en gewozden onder de Wet / op dat hy de verbloukinge des Wets zouwde wegnemen / heeft uitgezonden / rust van zijn werk der Verlossinge; en niet meer eischt / nogte geeft en boozstelt een nieuwe offerhanden een nieuwen prijs. Derhalven heeft den Apostel klaarlijk geleerd waar in die ruste bestaat / waar van den 95. Psalm spreekt; namelijk daar in / dat wy met vrijheid en vertrouwen / met een waaragtig herte / met volle verzekeringe des geloofs / de herten gereinigd zijnde van de quade Conscientie / konnen toegaan tot den Hemel / als tot een Throon der genade; en niet meer dienen de eerste beginzelen des werrelds / nog een Jok dragen / nog gedwongen wozden te dragen dat ons vermoeiden ontrust. Dit is de ware ruste / welk in zig verbat de besnijdenisse des herten / door den Geest der aanneminge tot kinderen dewelke gegeven werd niet met mate / maar uitgestort wozd in aller herten / en ons doet roepen Abba Vader. Na deze ruste hebben gewagt en gedorst die gene welke verwagteden de vertroostinge Israels; maar gelijk als zy de beloste niet hebben weggedragen / zoo en zijnze ook in die ruste niet ingegaan / van welk dat buiten twijffel den Apostel en ook den Psalm handelt. Want wy zien dat den Apostel van alle ruste handelt; vande ruste op den zevenden dag na de Scheppinge des Weereldts / en van de ruste op den zevenden dag van den Israelitischen Zabbath; dan volgt deze groote beminnelijke en wenschelijke ruste. Meenen wy dat den Apostel deze ruste / boozby gaat / of dat hyze zoo groot niet agt dat hy die zouw gedenken / of dat ze zoo groot niet zouw wezen dat de geloovige daar in zouwden wenschen in te gaan / of datze het niet voor de grootste wreedheid zouwden agten / indien zy daar in niet zouwden konnen ingaan? maar zekerlijk den Apostel handelt altijd met neerstigheid van dezelve / en in dezen Brief en doet hy by na niet anders / als die / en desselfden welke daar toe behoozen / instampen. Christus zelfs gewaagt dat hy die ruhad aangebragt / noodigende dat zy zouwde toetreden en dezelve aannemen. Alle de Prophéten hebben van deze ruste gesprooken; en dat zijn de heerlijkheden welke komen na Christi Lijden / welk de Prophéten onderzogt hebben / 1 Petr. 1: 11. en van deze ruste is 't dat gezegt wozd / Ezaia 28: 11, 12. dit is de ruste / geeft den moeden ruste / en dit is de verquikkinge! doch de Joden hebben niet willen hoozen / zeggende מטלאה Mal. 2. wat een vermoeitheid. Van deze ruste is geweest een boozbeeld de ruste vanden Zabbath / zy is van deze geweest een Teeken / maar die is zoo veel geringer als deze uitnemender is / de schaduwe wijkt booz het lichaam / zoo de ruste vanden Zabbath booz deze ruste; welk niet alleen is van een dag gelijk de ruste vanden Zabbath / nog en is niet met moeite gelijk de ruste des Zabbaths / in welk zy hebben moeten niet tegenstaande het dien dag was / offerhanden op-offeren; maar zonder alle arbeid met de hoogste ruste / door alle de dagen des levens / waar van daan ons leven is שבתון een geheelen Zabbath / welk de

Prophéten

Propheten ons leeren / als zy den tijd van het Nieuwe Testament een ruste en een Zabbath noemen / welk zy gebieden waar te nemen en niet te ontheiligen / en van dien heiligen dag des Heeren weg te doen zijn eigen lust / en den Zabbath te noemen een verlustinge / en het heilige des Heeren dat te eeren is / Ezaia 56: 2. en 58: 13. welke wy waarlijk ontheiligen / indien wy die ruste met schuldige eerbiedigheid niet erkennen / en ons wederom verbinden aan de eerste beginzelen des weereldts. Maar hier blijven wy staan / en zeggen met den Apostel / deze ruste was over door het volk Gods / in welke de geloovige op deze tijd ingaan / en in welke de ongeloovige niet ingaan / wiens voorbeeld den Zabbath is; ja ook daarom alleen / dewijl deze ruste genoemd word den Zabbath.

XXIII. Laat ons nu uit den omweg tot den weg wederkeeren. Alzoo dan den Zabbath een voorbeeld is vande ware ruste / welke God zijn volk gegeven heeft in het Nieuwe Testament: alzoo het is een Teeken dat God de heiligmaker zy van Israel / welk ten vollen geschied na dat hy rust van zijne werken / zoo dat ook Israel rust van al zijn werken. Daar is geen twijffel aan / dat het Gebod vanden Zabbath zy van het Genaden-verbond / en dat ten dien deele de Wet der Thien Woorden een zuiver Verbond der genade zy. De overige andere geboden van de Thien Woorden behoorden ook tot dat zelve Verbond: gy zult zeggen het zijn geboden dewelke zoo yemand doet daar in leefd / welke behoorden tot de Wet der Werken: het is waar; maar daarom en volgt niet datze gegeven zijn als een Verbond der werken. Alle die aanmaningen vande Apostelen / waar door datze het leven vande geloobige onderwijzen / welk zijn onder de genade en niet onder de Wet / hoedanig zijn dlied de Afgoderie / dat de begeerlijkheid niet en heersche in u sterffelijk Lichaam: die gestolen heeft en stele niet meer: dlied alle hoverie / enz. alle deze vermaningen zyn van het geslagt der geboden / dewelke zooze een menschе doet / daar in leefd; en nogtans hebben de Apostelen die niet gegeven aan de geloobige / op datze haar zouwden stellen onder het Verbond der Werken: maar alleen zijn die gegeven tot dien einde / op datze haar zouwden wezen een regel en rigtsnoer / na welke zy het leven en de zeden zouden schikken / in welke zy heiligh lijk moeten wandelen / en alzoo meer en meer de gelijkenisse Gods welk in die dingen bestaat / gelijkformig worden. En dit is het oogmerk van die geboden welke Israel worden voorgestelt in de Thien Woorden; welk in het alderminste niet en maken / dat de Thien woorden niet en zijn een Verbond der genaden / welke niet anders zijn als geboden van verbetering en bekeering / tot welke God de Israliten neerstig vermaand heeft. die als hy Israel uit Egypten zouw uitleiden dit woord geboden heeft: Hoord na my, Ik zal u tot een God worden en gy lieden zult my tot een volk worden, en wandelen in alle den weg die Ik u gebieden zal, op dat het u welga: Jerem. 7: 22, 23. Hy heeft u bekent gemaakt ô menschе wat goed is, en wat eischt de Jehovah van u, als regt te doen en weldadigheid lief te hebben, en ootmoedelijk te wandelen met uwen God, Mich. 6: 8. Nu dan Israel wat eischt de Heere uwe God van u, als datje den Heer uwen God vreest, en gaat in alle zijne wegen, ende hem lief hebt, en gy zult besnijden de voorhuid uwes herten; en de Jehova zal zelfs uwe Heere en uwe God zijn. Gelijk wy lezen Deut. 10: 12. en vervolgens: Maar nadien deze dingen klaarder zijn als het ligt der Zonne / zoo is 't niet noodig dat wy meer bewijzen daar toe ophoopen / derhalven laat ons den

konten inhoud van het gezeide vergaren. De thien Woorden bevatten het Verbond der Genaden ende Wet des geloofs en bekeering: en inde thien Woorden word herhaald de belofte in het Paradijs / na den val aan onze eerste ouwders verkondigd. want dat God inde belofte zegt ik zal viandschap zetten / dat druckt hy uit aan Israel inde thien Woorden / in deze woorden: ik ben de Heere uwe God / ik Heilig u. ja dat selve zaad dat inde Belofte gezeid word / te zullen het Serpent den kop vertreden / dat spreekt op den Berg Sina de thien Woorden / en het zegt van zig ik ben de Heere uwe God; maar op dat wy op die manier niet en zouden schijnen alleen ietste zeggen / maar niet bewijzen / ist de pijne weerd zekere getuigenissen en bewijs redenen / die aande zaak zekerheid geven daar by te stellen: het is ondertusschen zeker en wy stellen dat buiten twijffel / dat het zaad / welk den kop vertreed / God is / en den Engel van Jehovah / en den Engel van het testament; derhalven van dien Engel getuigd Stephanus / dat Mozes welke met hem geweest is / inde Kerk inde Woestijne van hem ontfangen heeft de Levendige Woorden / te weten als hy spraak op den Berg Sina. Actor. 7: 38. insgelijks Paulus dat zijn stem doen de Aarde heef beweegd / Hebr. 11: 26. zoo ook Psalm 68: 9, 19. daar die de welke opgevaren is inde hoogte / die den buit gerooft heeft en gaven ontfangen heeft inden menschen (welke een ygelijk kend / die deel genood gemaakt is van zijn gaven) word gezeid die God te zijn / die uitgegaan is booz zijn Volk van wiens aangezigt de Aarde beefde ook druopen de Hemelen / ook Sina van het aangezigte Gods / des Gods van Israel: maar Sinai heeft gebeefd van het aangezigte Gods / als hy op den zelven nederquam met donder / met vier / en met geluid der bazuine / om de thien woorden uit te spreken / Exod. 19: 16. 't zelve word gezeit Deut. 33: 2, 3, 4. Dat Mozes de Wet ontfangen heeft welke hy den Kinderen Israels geboden heeft: uit de Woorden des Heeren, welke de volkeren in zijn schoot gedragen heeft / in wiens hand alle Heiligen zijn / welke haar midden met zijn voet doorgewandeld heeft. Welke geen ander en is / als den Engel van het aangesigte des Heeren / welke de Heiligen opgenomen en gedragen heeft / al de dagen der eeuwe / de welk in alle benoudheid haar bewaard heeft / die eindelijk ook uit den Hemel is nedergedaald / en heeft zig zelfs een Lighaam toebereid / en heeft gewandeld in het midden van Israel. Dat blijkt eindelijk uit cap. 2. Exodi. daar verhaald word / dat dezen Engel des Heeren welke Mozi is verschenen in den Braamborsch / welke op die plaatze genaamd word de Jehovah / gezegd heeft tot Mozes / dat hy nedergekomen was / op dat hy Israel zouw verloszen uit de hand der Egyptenaren en zouw leiden in het Land Canaan; En dat hy gegeven heeft een teeken dat het zouw geschieden dat het Volk aan dien Berg (den Berg Horeb die het zelve Sina is) / hem als zijn God dienen. Zonder twijffel dan heeft hy van Sina gesproken / die gezegd heeft dat het Volk hem zouw dienen aan den Berg Sina

XXIV. Maar wy moeten hier waarnemen hoe zagtelijk dat God tot nog toe Israel heeft gehandeld. Zekerlijk hy heeft in alle goedertierenheid en liefde hem geleid / hy heeft niet gebruikt die strengheid welk hy kon gebruiken / hy gedagt de schuld niet welke nog moest verzoend worden / hy verweet door de Wet de zonde niet die nog in de weereld was; hy noemd zig Jehova / de Genees-meester en heiligmaker van Israel: Hy begeert alleen van Israel dat het nedrig voor hem zal wandelen / en van dien weg der zaligheid welken hy aan het selve getoond hadde niet afwijken. Tot nog toe derhalven en is de gelegentheid van Israel niet erger geweest

weest als der Vaderen Abraham / Izaak en Jacob / tot nog toe en is de Wet niet gehoord / tot nog toe is gehoord de Belofte / en uit dezelve onafscheidelijk vloeijende de Wet des Geloofs en der beheeringe.

XXV. Na het geven der thien Woorden geeft God aan Israel zekere byzondere geboden / welke staan Exod. 21, 22, 23. daar word in het einde gewag gemaakt van een Engel dewelke gezonden zouw werden voor Israel / den welken op dat Israel regt mogt kennen / beschrijft God hem aldus / שמי בקרבו Mijn Naam is in het midden van Hem; het welk zoo veel is als of hy gezeid hadde / alle Godheid woond in Hem lichamelijk. Israel word belast de stemme van dien Engel te hooren / en tegen Hem niet wederspannig te zijn. Dien Engel hadde nu al tot Israel van den Berg Sinai gesproken / en had zig genoemd de God Israels: deze zijne stemme en andere dingen welk Hy spreken zouw / vermaand God niet te veragten. Want indien zy dat deden / Hy en zouwde hare afwijkinge niet vergeven: aan Hem als de Borge en Middelaar des Testaments is alle oordeel gegeven / derhalven moet hy vande zijne gevreest worden / indien hy niet gevreest word / zoo straft hy / ende en verschoond de afwijkinge niet. Dat dezen Engel Israel zouwde leiden tot de voorbereide plaats / en zoo is 't al dien zelven Engel van Jehova (en dien Engel van Jehova is de Jehova zelve /) welke Mozi verschenen is in den Bzaam-bosch / en zeide dat hy neder gekomen was om Israel uit Egypten uit te leiden / en te brengen in een goed Land / tot de plaatze vande Canaaniten / enz. waar na toe ook hier God zeid dat dien Engel Israel brengen soude Ys 13. En zoo heeft God Israel met klare woorden geleert / dat hy een Engel heeft dewelk is den Engel van zijn aangezigt / die haar opneeme en draage / dewelk haar verlosse en bevestige באהבתו וברחמלתו in zijne liefde en in zijn medelijden, dewelke gelijk hy haar uit de hand der Egyptenaren bevrijd hadde / zoo voorts haar zou bewaren / zoo dat niemand haar zou bestrijden / of hy zouw haar behouwden / Ezaia 63: 9. Na deze dingen heeft God Mozi geboden toe te treden met Aäron / zijne Zonen en t'zeventig uit de Ouwdste van Israel / maar Mozi alleen toe te treden tot den Heere / Mozes heeft de Woorden des Heeren aan het Volk verhaald / dat eenpartig uitriep / Alle de woorden welke de Heere gezeid heeft zullen wy doen. Mozes daar na heeft gebouwd een Altaar, en hy zond de Jongelingen der kinderen Israels, datze brand-offeren zouwden op-offeren. ziet de Offerhanden waren in gebruik / dewelk nu al van den tijd Abels waren ingesteld: maar gelijk zy doen waren bzye gewoonten / zoo waren zy nog ten tijde van Mozes: nog het Ampt om offerhanden op te offeren en was niet aan een zeker huis-gezin of huis verbonden / als daar na geschied is; maar de Eerst-geboorne der kinderen Israels offerden die; de helft van het bloed stelt Mozes in Bekkens / maar met de ander helft besprengd hy den Altaar en het Volk; en doeter deze woorden by / ziet het Bloed des Testaments. door welk bloed betekend wierd het Bloed des Middelaars / in wiens Bloed het Nieuwe Testament is / welk bloed ons reinigd van alle zonden / en welke ons gesteld heeft in het Verbond Gods. Deze dingen volbragt zijnde / heeft Mozes en zijne medgezellen / gezien den God Israels in een menschelijke gedaante / te weten inde gedaante van aangenomen Vleesch / 't welk beteekende / dat het zouw gebeuren dat God eens vleesch en mensch zou worden / en de gedaante van een dienstknegt zou aannemen / en van alle vlees oog aan oog zou gezien worden daar na word Mozes geboden dat hy alleen op den Berg zou klimmen. Mozes heeft dat gedaan / en is geweest op den Berg veertig dagen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

en veertig nagten. Onder ander toond God aan Mozes op den Berg de gedaante vanden Tabernakel welke zy moesten bouwen / op datze zouden geerd worden vande ware inwooning Gods inden Menschen / welke daar in bestaat dat de Zoon Gods vleesch gewordenis / en onder de Menschen gewandeld heeft / en dat de Geest Gods de uitverkoren maakt een Heilige Tempel Gods / d'welke dieze schend; God zal die schenden 1 Corint. 3: 17. insgelijks dat de Heer zoude wezen לְמִקְדָּשׁ tot een Heiligdom Ezaie 8: 14. maar in alle die dingen / welke God op dien Berg heeft ingestelt / geschied geen / of een zeer kleen voorvoordeel voor de vryheid van het Volk. Zoo dat waar blijft / dat God tot nog toe het volk zeer zagt geleid heeft.

XXVI. Deze zagtheid en goedheid Gods hadde Israel ten regten moeten agten; maar 't heeft het niet gedaan / en alzoo heeft het getoond dat het zy een volk hard van nekke. Moses / als hy vertoufde op den Berg / vervallen zy dadelijk tot quade redenering Moses die Man zeggense die ons uit Egypten geleid heeft / wy weten niet wat aen hem gebeurd zy: zy komen dan te zamen tot Aäron zeggende: staat op / maakt ons Goden, dewelke voor ons gaan; zy geven over al haar Hals-cieragien; uit welke met een beitel een Kalf word gefatsoeneerd: van welk zy uitspreken / Dit zijn uwe Goden Israel, de welk u uit Egypten-land hebben uitgevoert. Dit is geweest een grouwelijke stemme / en een schrickelijk stuk. Zy geven de lof van de aldergrootste weldaden / tot nog toe van God aan haar gegeven aan het Kalf / het werk van haar handen / waarlijk met dat stuk hebben zy het Verbond van God te niet gemaakt. Gelijk God zelver klaagd Exod. 32: 6, 7. U Volk heeft het verdorven, zy ben snellijk afgeweken van den weg welke ik hen geboden hadde. Zy hebben dan met deze daad God zeer vergramt / ja zoo dat hy haar ganschelijk zouw verteert hebben: ten waar dat Moses voor haar hadde tusschen getreden. Moses als hy het Kalf zag / verbreecht (door gramschap) de steene Tafelen / in welk het Getuigenisse Gods geschreven was / met den Vinger Gods: en hy heeft geboden de Levijten / dat zy zouden dooden haar naasten / 't welk geschied is: en alzoo zijnder gevallen op dien dag / drie duizend Man. God zeide daar na tot het Volk / dat hy niet meer zouw wederkomen in het midden van Israel / maar dat hy zal zenden een zekeren Engel: (welken Engel niet en is geweest dien Engel van welke in Exodus capittel 23. gehandeld word /) want het Volk dat draagt leed over de stemme Gods: maar het heeft geen leed gedragen als hy den eersten Engel beloofde. Waar uit wy leeren / dat de Israeliten ten regten gekent hebben wien dien Engel was. Maar Moses nogtans bid God / dat hy zelfs met zijn Volk zouw trekken? God heeft ook aan Moses bekent gemaakt zijnen naam / en heeft laten voorby hem gaan al zijn goedheid / ziet Exod. 34. Ondertusschen (uit Gods bevel) heeft hy andere Tafelen gehouwen / welke hy op den Berg gedragt heeft / in welke hy geschreven heeft de Woorden des Verbonds / de Thien Woorden. Als Mosis van den Berg zouw nederkomen / glinsterde het vel van zijn aangezigte: zoo dat het Volk met hem niet en heeft konnen spreken / als met een deksel bedekt zijnde: met welke zaak wat'er geleerd word / leerd den Apostel 2 Cor. 3: 13. 18. Maar hoewel God Israel niet gewilt heeft om die overtredinge verteeren: nog ook van het zelve geheel afwijken; zoo heeft hy nogtans ondertusschen het zelve niet ongestraft willen laten. Jerem. 31: 32. Zy hebben ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

vernietigt mijn Verbond, (namelijk / 't Verbond dat hy met haar gemaakt heeft / ten dage op welk hy haar by de hand greep / om haar uit Egypten uit te leiden.) ואנוכי בעלתי בם en ik heb over haar geheerscht. Het woord בעל dat hier by de Propheet gelezen word / beteekend verscheiden dingen / in 't gemeen iet wat hebben : maar daar zijn dingen die wy teerderlijk en smakelijk houden / gelijk een Jongeling de Bruid : en daar zijn dingen dewelcke wy harder handelen / gelijk een Vader zijn ongehoorsamen Sone : en een Heer zijn schelmagtige knegt ; en in dese laaste zin word dat woord gebruikt by de Propheet : op dat God zouw aanwijzen / dat hy het Volk met hardigheyt gehandelt heeft; welke betrekenisse misschien zelfs de 't zamenstellinge van het woord met de letter ב bevestigt. Den Apostel (Heb. 8 9.) deze plaetze aantrekkende / stelt voor die laatste woorden / ick heb haar niet geagt. Dat is / die zorge en heb ik voor haar niet gedragen / dat haar niet moeyelijks en zouwde begenen / gelijk wy een zaak d'welk wy niet bemmen / ofte welke wy niet gunstig genoug en zijn / weynig bezorgen en wenig agten. En soo is 't openbaar / dat in de woorden van Jeremia dezelve nadruk is / welk wy aangewezen hebben. Nu moeten wy dan gaan aanmerken / welk daar die בעלה. heerschappie zy welke by gelegentheid van de overtredinge van God geoeffent is. Den Apostel zeid Gal. 3: 19. De Wet is om der overtredinge wille daer by gesteld ; De bybouginge van dese Wet dan is / dat בעלה. dat is / harde heerschappie ; de Wet was tot nog toe niet gehoord / maar nu worde daar by gevougt : en in die plaats des Apostels schynt het wat bysonders te wezen / dat hy zegt om de overtredinge wille / daar hy anders gemeenlijk zegt van overtredinge : gelijk Rom. 4: 15. verstaande de eerste overtredinge van Adam / aan welk wy alle schuldig zijn / dewijl wy alle in Adam gesondigt hebben Rom. 5: 12. De weten dat wil d'Apostel / de eerste overtredinge van Adam was nog in de wereld / om die hadde een Wet konnen bygesteld worden / en die hadde konnen toegerekend worden: Rom. 5: 13. dat is / verweten worden / en de geloovige in gedagtenisse gebragt worden; maar God heeft die tot nog toe niet toegerekent ; nog aan Abraham Isaak / Jacob / nog ook aan Israel selfs / want de Wet en was tot nog toe niet ingekomen. Maar daar geen Wet en is / daar word de zonde niet toegerekend : en soo hebben de geloovige geleeft / als of 'er geen zonde meer en was ; dat is / als of de zonde nu verzoend en te niet gedaan was : want daar geen Wet en is daar en is ook geen overtredinge. Rom. 4: 15. En dit is geweest een bysondere goedheid Gods. Maar tot die eerste overtredinge van Adam / welke gemeen is aan alle / is toe-gekomen de tweede van de Israelten / welke Israels is. By gelegentheid dan van die / doet hy de Wet daar by / en soo is de Wet / welke om de eerste overtredinge heeft konnen by gedaan worden / maar niet by gedaan is ; daar by komende deze tweede overtredinge / om die overtredinge te zamen daar by gesteld. Indien de eerste overtredinge niet meer en hadde geweest in de werelt ; dat is / indien sy verzoend hadde geweest door het randzoen van Christus / soo en zouwde ter gelegentheid van deze tweede overtredinge de Wet niet hebben konnen opgelegd worden / want Christus heeft alle onze zonden door zijn offerhande van ons weg-genomen / en hy is een verzoeninge voor alle onze zonden / voorledene / tegenwoordige / toekomende / en is selfs onze voor-spraak by den Vader. Dien Regtveerdigen. 1 Joh. 2: 1, 2. soo dat indien wy nu zondigen hy voor ons tusschen spreekt. Maar gelijk wy gezegt hebben / die eerste overtredinge is nog geweest / en de tweede is daar by gekomen / en soo is by gelegentheid van deze

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

overtredinge de Wet by gestelt / maar die Wet heeft doe de zonde toegerekent en de overtredinge indagtig gemaakt / en toozn gewzogt. Rom. 4: 15. Maar op dat mogt geweten wozden / hoe de Wet de overtredinq indagtig maakt / en de zonde toerekent / moet men weten welk de Wet zy die daar by gestelt is. Als'er van een Wet gespzoken wozd / wozd dikmaal daar dooz verstaan de Wet des Geloofs: dikwijls de Wet der Werken; den Apostel nogtans als hy de Wet noemt / verstaat zeer dikmaal die / de welk gestelt is tegen de Belofte / en tegen de Wet des Geloofs: dat is / de Wet der Werken? De Gods-geleerde als zy van de Wet handelen / zeggen dat 'er is geweest dzyderley Wet in het Oude Testament: de Wet der Zeden: de Wet der Ceremonien: en de Burgerlijke Wet; van dese dzyderley Wet sullen wy kozteliik handelen / op dat alzoo blijke dat die by gelegentheid van de overtredinge zy by gestelt.

XXVII. D'eerste Wet is de Wet der Zeden / de Wet der Zeden is die / welk de Geboden heeft van het Verbond der Werken. Deze Wet is in de Thien Wozden; d'welke alle Geboden bevatten die konnen behoozen tot het Verbond der Werken. Maar hoewel dat zoo is / nogtans blijft het waar dat hier boven vastgestelt is; namelijk / dat de Wet der Thien Wozden eerst verkondigt is als een louter Verbond der Genade. Want als daar gezegt is / de dingen welke gezegt wozden in de Wet der Thien Wozden / zyn ten grootsten deele zoodanig / datze alleen behoozen tot het Verbond der Genade; maar die dingen welke behalven deze gezegt wozden inde Wet der Thien Wozden en welke konnen behoozen tot het Verbond der Werken / die en zyn inde eerste gedinge der Thien Wozden niet uitgespzoken als een Verbond der Werken / maar als geboden van berouw en bekeeringe / welk die schuldig zyn / welke God kennen als de [illegible] Jehovah en heiligmaker; want ook die zyn schuldig te wandelen vooz God en oprecht te zyn het welk God nu al te voozen van Abzaham geeischt heeft / Genez. 17. maar deze oprechtigheid is na de geboden van het Verbond der Werken / als reguln van heiligheid / in welke een bekeerde en geloovige voortgaat. Maar alzoo zoodanige geboden zyn in de thien Wozden welke konnen behoozen tot het Verbond der Werken / zoo konnen zomtijds de Thien Wozden ook voozgestelt wozden / als hebbende gedaante van het Verbond der Werken: byzonder indien tot de Geboden vande Wet der thien Wozden wozden bygedaen / die twee wettige uitspzaken / welke niet eenmaal in de Schzifture herhaald wozden / die dezedingen doet zal in dezelve leven, en vervloukt is hy die niet en bijft in alles: daar is niet aan te twijffelen of deze hebben een gedaante vande Wet der Werken. Nogtans deze uitspzaken en zyn by de Wet der Thien Geboden in 't eerste niet by gedaan / nog zy waren ook niet in de Wet der Thien Wozden zelve vervattet / maar na de verbzekinge van het Verbond / dat is naar het maken van het gulden Kalf. En de tweede afbzenginge vande Wet der thien wozden vanden Berg / zijnze eerst gehoozd / en tot eenige geboden vande Wet der thien wozden bygevoegt / van waar de Wet der Thien wozden de gedaante ontfangen heeft van een Wet. Ende hier magmen wederom een bewijs voortbzengen / vooz de waarheid van ons gevoelen / dat namelijk de Wet der Thien Wozden eerst voozgestelt zy als een Verbond der Genade / want dewijl de Wet der Thien wozden dan eindelijk de gedaante van een Wet aanneemt / als die twee wettelijke uitspzaken tot zommige Geboden van die Wet by gedaan

gedaan wozden: en dewijl die twee uitspzaken vanden beginne daar niet bp gedaan zijn / zoo volgt dat de Wet der thien woozden ook vanden beginne niet uitgespzoken zijn als een Wet. maar dewijl de Wet der thien woozden / dooz het bpstellen van die twee uitspzaken / ontfangen heeft de gedaante van een Wet / evenwel nogtans is zp gebleven een Verbond der genade; maar dat onderscheid is'er alleen bp gekomen / dat de zelve dooz der zelver bpbouginge / als van een zeeker dekzel een weinig duisterder en zoo klaar niet en is verkondigt: waar dooz het heeft konnen gebeuren ('t welk ook in velen geschied is/) dat die minder kennisse hadden / vande wet der geregtigheid afdwaalden / en dewijl datze de wet der geregtigheid hebben willen agterbolgen / tot de wet der geregtigheid niet en quamen / dewijl zp die niet en zogten uit de wet des Geloofs / maar uit de wet werken / Rom. 9: 31, 32. alhoewel de geloovige nogtans deze vermenginge ligt hebben konnen bemerken / en die dingen welke moesten wozden onderscheiden / van den anderen scheiden / en alzoo het leven / goed en zegeninge verkiezen / maar de dood / quaad en den vlouk vlieden / Deuter. 30: 19. maar daar uit blijkt / dat de Thien woozden dewijl tot zommige geboden van dien / die twee wettische uitspzaken zijn bp gedaan / niet te gelijke zijn voozgesteld / als een wet der werken / en wet des geloofs; datze alzoo te gelijke zouwden geroupen wozden tot de geregtigheid dooz de wet der werken / en dooz de wet des Geloofs / want dat en zouw niet konnen bestaan / nadien het werk dan geen werk zouw wezen / en genade zouw geen genade zijn. Wat hebben dan deze twee uitspzaken gedaan? wp antwoozden / op datze de zonde zouden toerekenen: dat op zulken wijze geschied is / vooz zoo veel die leeren wat den mensche Gode schuldig is / wat heiligheid en geregtigheid tot vereeninge en gemeenschap Gods vereischt wozd / en welk zp het gevolg van de zonde / namelijk dood en verbloukinge. dewijl de Israëliten deze dingen hebben gehoozd / en bp haar zelven hebben herhaald / en te gelijk hebben overdagt datze dagelijks in velen struikelden / en dat haar zonde nog was inde weereld / en datze nog niet verzoend en was / maar datze nog moest verzoend wozden / zoo hebbenze niet konnen niet ontsteken wozden met dzoufheid / en de zonde belijden / en te gelijke denken wat haar zouw gebeuren ten zp de zonde verzoend wierd / ten zp een eeuwige geregtigheid wierd aangebzagt; en daarom met een heftige begeerte gepzikkelt wierden / op dat die quame welke zp verwagten / endede zonde uit de weereld zouw weg nemen. Zoo heeft derhalven de Wet der thien woozden / dooz deze twee uitspzaken de zonde toegerekent / en aangedzeven tot belijdenisse der zonden; welke belijdenisse zeer lastig moet geweest zijn / dewijl de zonde nog was / en betalinge vozderde. Deze uitspzaken en konnen niet (indienze na dat de zonde verzoend is / gehoozd wozden) zwaar zijn: want vooz zoo veel als zp eischen dat de mensch zouw blijven in die dingen welke geschzeven zijn / en dat bp die zouw doen / vooz zoo veel hebben die niet aan de geloovige / dewijl een geloovige weet dat zijn Zaligmaker die alle zeer volmaaktelijk volbzagt heeft / en dat des zelfs regt is een genaden gifte / het welk den geloovigen geschonken wozd / zoo dat in hem het regt des Wets vervuld is. Maar zoo lange de zonde nog is / zoo lang is het hard om die Zen entie te hoozen / gelijk nu dikmaal gezegt is; en hier van daan is 't (dewijl de Wet der thien woozden dooz bpstellinge van die uitspzaken de gedaante vande Wet der Werken heeft gekregen/) dat den Apostel 2 Corinth. 3: 7. de Wet der Thien woozden bzengt tot de bedienninge des doods in letteren bestaande / welke hp zegt te wezen in steenen ingedzukt/

in

in welke de Wet der Thien Woorden is gedruht geweest. Waar van daan het klaar is dat hy de Wet der Thien Woorden verstaat (alhoewel niet alleen / maar met het ganssch beslag der Geboden / welke God na de maak ge van het Kalf heeft uytgesproken) niet dat den Apostel wil dat de Wet der Thien Woorden zoodanig van het begin sy voorgestelt geweest: maar op dat hy zouw aanwijzen datze daar na zoodanig voorgestelt sy; en dat sy doen in vele geweest sy een letter: welk dood en niet levendig maakt. Want voor soo veel als met de Wet der Thien Woorden gehoord word / die deze dingen doet zal in dezelve leven: indien dat alleen verstaan word voor soo verre is 't een letter / en die en kan niet wederbaren noch levendig maken / maar alleen veroordeelen; dat is / den vlouk verwijten / en de zonde maken boven maten zondigende / en de den zondaar verderven.

XXVIII. De tweede is de Wet der Cermonien / die word in de Schrifture genaemt / de Wet der Geboden in inzettinge bestaande. Ephes. 2: 15. Inhouden de regten des dienstes Hebr. 9: 1. en regtveerdigmakinge des vleesches. Heb. 9: 10. Insgelijks de Wet des Vleeschelijken Gebods. Heb. 7: 16. Deze Wet stelde het onderscheid van reine en onreine spijzen en dieren: en geboud offerhanden van alle soorten / voor de schuld der zonden op de gezette dagen / noodsakelijk op te offeren: sy beval dat niemand tot den Altaar zouw toetreden / maar dat alle offerhanden zouden gegeven worden aan de Leviten en de Priesters / welk dezelve zouden op-offeren aan God. Deze geheele Wet heeft de zonde toegerekent / en heeft alles onder de zonde besloten / en heeft de geloovige gedwongen een handschrift tegen zig te schrijven. Want eerst voor soo veel sy de spijsen onderscheide / voor soo veel wijst sy aan dat de Israeliten noch onrein waren; want de spijsen zijn in haar zelven niet onrein; en dat ten monde ingaat dat ontreinigt den menssche niet. Matth. 15: 13. Want alle Schepsel Gods is goed / en daar is niet aan verwerpelijk. 1 Tim. cap 4 4. Aan den reinen zijn alle dingen rein, gelijk aan de andere zijde alle dingen onrein zijn den onreinen. Titum 1: 15.

2 Voor soo veel het opleid offerhanden / niet wesentlijk / maar noodsakelijk te offeren / voor soo verre werpt het voor / dat de zonden noch moeten verzoend worden / door de ware offerhande / welk is de offerhande der geregtigheid: daar hebben wel geweest van den beginne offerhanden / maar wype: hier van daan is 't dat God zeid Jer. 7: vers 22. Ik en hebbe met uwe Vaderen niet gesproken, en haar niet geboden ten dage als ik haar uitvoerde uit Egypten, van brand-offer en slagt-offer. Maar nu zijnze noodsakelijk door het Gebod Gods / en daarom brengenze meer de schuld aan ende zonde in de gedagtenisse. Ten 3. voor soo veel sy niet en durfden met haar gaben naderen tot den Altaar / onder de straffe des doods: (want daar was gezeid / alle andere dewelk naderen zal, die zal sterven. Siet Num 1: 51. 3: 10. 12: 13. 38.) maar sy moesten die overgeven aan de Leviten (welke God in de plaatze van de eerst-geboorne / welke hy geboden hadde voor sig over te brengen: te weten / voor sig afgezonderd te worden / heeft aengenomen /) en aan de Priesteren / voor soo verre heeft God verklaard datze onrein waren met al haar giften: dat is / datze soodanig waren van welkers hand hy niet en kon een aangenaem geschenk ontfangen. Ten 4. ook voor soo veler tusschen de Leviten en de Priesters en de Hoogen-priester onderscheid gemaakt is / soo dat den Hoogen-priester alleenlijk alleen heeft konnen ingaan in het Heylige: en dat niet ten sy eenmaal in het Jaar / en niet sonder bloed:

welk

welk hy offerde voor Zijn / en voor des Volks onwetentheden / Voor zoo veel is verklaard dat geheel Israel onrein was / en van den minsten tot den meesten in haar bloed lagen / en dat den weg des Heiligdoms nog niet openbaar was / en dat ze nog niet en hadden oorlof om in te gaan in het heiligdom / dan door het ware bloed: en dat tot nog toe niet gekomen en was de groote Priester / die door een offerhande op-geoffert voor de zonden / niet noodig hebbende dikmaal te lijden / ingaan zouw / met in het Heilige met handen gemaakt / maar in den Hemel zelve / alwaar Hy tot in eeuwigheid zouw sitten aan de Regter-hand van Zijn Vader / en zouw verschijnen voor het Aangesigte Gods / voor de zijne / en zoo is het zeker dat die geheele Wet dat gedaan heeft / datze het alles heeft beslooten onder de zonde. want wat heeftze anders konnen doen? want zy konde niet volmaken na de Conscientie dien / de welk alle des zelfs dienst doet / om harer swakheids en onprofytelijkheids wille, Hebr. 9: 9. 7: 18. het welk het zelfde is met dat / dat Ezechiel van dezelfde Geboden zegt / datze zoodanig zijn / dat die dezelfde doet, in dezelfde niet en leefd, en zoo dienvolgende onderscheiden van die / welke die ze doet in dezelfde leefd; welke God de eerste maal aan Israel heeft gegeven; maar dewelk zy veragt hebben / waarom dat hy by die zelfde daar na andere heeft by gedaan / dewelk indien iemand doet nogtans in die niet en leefd. en de offerhanden konnen de zonde niet weg nemen / Hebr. 10: 18. want het is onmogelijk dat het bloed van Stieren en Bocken de zonde weg neme / vers 4. dat meer is / zy wijzen die veel meer aan / en zy brengen in gedagtenisse dat de zonde nog is / en tot nog toe niet en is des zelfs volkomen *vergevinge; want waar vergevinge der zonden is, daar is geen slagt-offer meer over voor de zonde, Hebr. 10: 18. Hier uit volgt / dat ten allen tijden op welke die offeringe geschied is / geen volkomen †vergevinge geweest is; en dat is de reden dat den Apostel onderscheid maakt tusschen de vergevingen *Parhesis en Aphesis, van welke die geweest is onder het Ouwde Testament / deze by uitneementheid onder het Nieuwe Testament / van welk God voorzegt heeft / hare zonden en hare ongeregtigheden en zalik geenzints meer gedenken, welk den Apostel aanhaald / Hebr. 10: 17. uit Jerem. 31. zoo dat de geloovige in het Nieuwe Testament waarlijk dat konnen zeggen / het welk staat Psalm 103: 3, 4. Loofd den Heer mijn ziel, ende en vergeet geen van alle zijne weldaden, de welk al uwe zonden vergeefd. enz. welken geheelen Psalm dat zoodanig zy / datze beter over een komt met het Nieuwe Testament / blijkt uit den Psalm zelve zeer klaar. Maar dewijl wy hier handelen van die Wet / welk de Zonde heeft in gedagtenis gebragt / moeten wy dat niet voorby gaan / dat gelezen word Gal 3: 10. zoo veel als er uit de werken der Wet zijn, die zijn onder den vlouk. In welke plaatze den zin van het bewijs / uit het oogmerk des Apostels zelfs blijkt / namelijk den Apostel wil bewijzen dat de Heidenen niet moeten onderworpen worden aan de Wet / en wel aan die Wet / welke de Joden (yveraars vande Wet,) wilden datze ondergaan zouwden / dat is de Wet der Ceremonien: nadien God beloofd heeft van de Heidenen aan Abraham / in u zullen gezegend worden alle Volkeren; welke Zegening vereischt / datze uit den Geloove zijn / met uitsluitinge van de werken der Wet, die dezelve moeten genieten / ende zoo / datze zouwden bevrijd worden van alle die dingen / door welke inde wet van Mozes niemand geregtveerdigt word / Actor. 13: 39. deze zegeninge dan leerd den Apostel / dat tot de Heidenen

*Apheſis. †Apheſis, zonder hand-schrift. *Pareſis, voorby gaan.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

niet en kan komen / indien zy zijn uit de werken der wet; nabien / die uit de werken der wet zijn / onder den vloek zijn. Waar van daan alle die gene / dewelke uit de werken der wet geweest zijn / dat is die de eerste beginzelen der weereld gedient hebben / zijn geweest onder den vloek / en zijn niet eer van dezen vloek vry gemaakt geworden / dan als de Zone Gods gekomen is / dewelke voor haar een vloek geworden is; en geworden is onder de wet / op dat hy die gene die onder de Wet waren / in vryheid zouw koopen / Galat 4: 4, 5. maar den Apostel bewijst / dat die gene die uit de werken der wet zijn / onder den vloek zijn / om datter geschreven is / vervloekt is hy die niet en blijft. Dezen vloek kan gestelt worden tegen de wet der werken / en de wet des Geloofs; maar dan en stelze niet onder den vloek als den overtreder / of die niet en doet die dingen welk geschreven zijn / of die niet en geloofs in den Zone Gods / en zijn sterkte niet aan en grypt / op dat hy met hem vrede make. Op dat dan de reden van 't zeggen van den Apostel blijke / zoo moet de zaak zoo aangemerkt worden. Voor zoo verre die manier van spreken / vervloekt is hy die, enz. word gevoegt by die wet / welke dagelijks gebied Offerhanden voor de zonden op te offeren / voor zoo verre stelze die / welke die werken des wets doen / onder den Vloek. Want dewijlze onder bedreiginge van den vloek geboden worden iets te doen / als tot vernietinge vanden vloek / en verzoeninge vande zonde / zoo worden zy overtuigt dat den vloek nog overig is / dat de geregtigheid nog niet aangebragt en is / de verzoening nog niet geschied is / de zonde nog onverzoend is. Want indien de zonde van de geheele Weereld is uitgedelgt / de verzoeninge gemaakt / indien de geregtigheid aangebragt is / hoe kan de geloovige en die verzoend is / en wiens zonden vergeven zijn / gedwongen worden onder bedreiginge vanden vloek / alle dagen iets wat te doen / waar door hy moet bekennen dat de zonde daar nog is / en datze nog verzoeninge van nooden heeft / ja dat hy wat moet doen / als tot verzoeninge van dezelve / 't welk indien hy niet doet / hy valt onder den vloek vande wet der werken. Hy is dan onder den vloek die alle die dingen doet; dat is / hy word gedwongen yets te doen dat vanden vloek voort komt / gelijk als tot verzoeninge vanden vloek / en zoo te bekennen dat hy nog in dien staat is / dat het gene om welke hy verdoemd en gestraft zouw konnen worden / nog niet weg genomen is. En hier van daan is 't dat Mozes gezegt word geweest te zijn / een dienaar der Verdoemenisse / of dat zijn bedieninge is een bedieninge der verdoemenisse / 2 Corint. 3: 9. dewijl hy namentlijk die wet opgesteld heeft / welke de verdoemenisse in gedagtenisse brengt / en heeft gedwongen het volk iets te doen / waar door het betuigen zouw dat den vloek nog was / en datze door de kragt van een beter offerhande nog vernietigt en uitgewischt moest worden. Het betaamt dan nu te beschouwen hoe grooten strengigheid dit geweest is / dewelk in het volk is geoeffend geweest / door oplegginge van de wet des vleesches / en door de onderwerpinge van het zelve / onder den dienst van de eerste beginzelen des weereldts / welke zy alle de dagen van haar leven hebben moeten dienen / en met zulk een moeplijkheid / dat het een Jok was / zoo datze dien last nauwlijks hebben konnen dragen / Actor. 15: 11. hier van daan is 't dat in de Propheten dien tijd genaamt word / zoo een tijd op welke God zoo over zijn volk geheerscht heeft / den tijd van strengigheid / insgelijks זעם, dat is hittigheid / welke woedende God als zijn aangezigte gezegt word verborgen te hebben van zijn volk / Ezaie 55: 8. en dat in tegenstellinge vanden tijd der genade / en het Jaar van het welbehagen des Heeren /

ren / Ezaie 61: 2. in welke God hem ontfermt over zijn volk met genade der eeuwen / Ezaie 54: 8. maar niet alleen op die wijze is de Wet het volk zwaar geweest / voor zoo veel het haar onder den vlouk gesteld heeft / maar ook boven dien op een andere manier. Deze Wet hadde een schaduwe der toekomende goederen / maar niet het beeld der zaken / Hebr. 10: 1. hier uit ontstont in de heiligen verlangen / bekommernisse en begeerte / zy verwekte honger en dorst / om te zien die goederen / om te smaken die genaden des Heeren; hier van daan worden zy genoemd in de Schrifture / gebondene der verwagtinge, gebondene in den kuil, gebondene in den put, in welk geen water en is, uit welk zy niet zijn uitgelaten / en zy door het bloed des Testaments. Hier van daan is het dat Christus haar noemd belaste / vermoeide / beladene / door een heftigen dorst en begeerte als flauw zijnde / op datze mogten zien en hooren die dingen / welk onze oogen nu zien en onze ooren hooren / Matth. 13: 16, 17. Hier van daan worden zy genoemd uitzienders welk op haar wagt hebben gestaan / en uit gezien of het heil niet en quam uit Zion / of nog niet en naderden de troost Israels. Of de voeten nog niet en naderden / welke lieffelijk zouwden wezen op de Bergen, de voeten vande blyde boodschappers, verkondigende den vrede, boodschappende het goede, die heil doen hooren, zeggende tot de Steden van Juda, ziet u God! en tot Zion uwe God is geworden Koning. En zoo is 't dat deze Wet haar deze twee dingen gedaan heeft; dagelijks heeft zy de zonde in gedagtenisse gebragt / welk zeer zwaar is geweest / en heeft de blijdschap / de vrolykheid en vertrouwen om tot God te naderen vermindert. Daar na heeft het verwekt begeerte en dorst / welke de geloovige alle de dagen van haar leven vermoeid en belast heeft.

XXIX. De derde is de Burgerlijke Wet / die heeft deze dingen te weeg gebragt / veel schelmstukken en schendingen heeftze uit het midden van het volk weggenomen. 2. Heeftze aan Israel verboden de gemeenschap met de volkeren / zoo datze ook het goede van haar niet en moesten zoukken; alhoewel nogtans de volkeren beloofd waren; Want daar was aan Abrahám gezad / in u zullen gezegend worden alle de volkeren. En Jacob hadde gezeid van Siloh / dat aan hem zouw wezen de gehoorzaamheid der volkeren. De Heilige dan moesten rouw dragen / om dat harde lot der volkeren / ende heftig begeeren der zelver aanneminge / ende t'zamenvouginge met het lot der heiligen / op datze / gelijk beloofd was / zouwden gezegend worden / en de heiligen de beloofde Erfenisse der volkeren ontfangen zouden. Voorts / dewijl de Heidenen alzoo worden weg gezonden zonder God / en niet deelagtig de Zegeninge / zijnze vermaand geworden / dat de zegeninge nog niet ten vollen tegenwoordig en was / en dat zoo de oorzaak vande zegeninge nog niet daar en was: dewelke indienze daar was / de zegeninge tot alle zekerlijk komen zouwde / en tot daar toe / en voor zoo verre hebben zy niet konnen met wenschen datze de volle zegen mogten genieten. 3. Deze Wet heeft het volk plagen en straffen opgelegt; onder andere ook de kruyeinge. Van den gekruisten was deze uitspraak / den opgehangenen is den Heere een vlouk / Deuter. 21: 22, 23. welke den Apostel alzoo uitspreekt / Vervloukt is hy die aan het hout hangt, Galat. 3: 13. voorzoo verre ook is de Geloovige verweten / dat den vlouk nog was / en datze door de Wet nog niet was weg genomen / welke nogtans God getuigt heeft dat moest weg genomen worden / dewijl hy bevolen hadde / de opgehangene van het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

hout weg te nemen / en in de aarde te begraven / het welke die niet gedaan hebben / die hebben de hope verloochent welke Israel hadde / van dat de vlouk zouw te niete gedaan worden ; ende daarom worden zy gezegt de aarde te besmetten / en haar zelven te stellen tot onweerdige inwoonders des Lants / en wel van dat Land in welke de heilige van Israel zouwde verschynen.

Ende van deze dryderley Wet hebben deze dingen kortelijk moeten waargenomen worden. d'Apostel zegd Gal. 3: 19. Dat de Wet is besteld door de Engelen, en overgegeven in de hand des Middelaars. Ook zijn deze dingen van noodsaheliyke aanmerkinge. Wat aangaat de Middelaar / in wiens hand deze Wet gezegd word toegedaan te zijn / van dezen moet men aanmerken welken die geweest zy. Den Apostel noemd hem dadelijk niet / maar eerst zegd hy onbepaald / dat de Wet is besteld in de hand des Middelaars / (mech aan des Middelaars sonder artijkel /) genoug zijnde dat hy aan wees dat de Wet niet en is gegeven sonder Middelaar: daar na nogtans doet hy daer meer by / uit welke kan verstaan worden / wie die Middelaar zy ; maar die Middelaar is niet een Middelaar van een ; merkt aan / te voren heeft hy gestelt Middelaar sonder Ledeken : hier stelt hy / die Middelaar met een Artijkel. Dat de Letter konstenaars zeggen / te geschieden door een herhalinge / soo dat hier verstaan word dezelve / van welke hy te voren gesprooken heeft. Maar men moet weten dat niemand anders dezen Middelaar kan wezen als Moses : want een Middelaar beteekend die / welke staat tusschen twee partyen. En in Moses zijn alle vereyschte conditien van een Middelaar : want hy heeft gestaan in de Wet gevinge tusschen God en het Volk. Deut. 5: 5. Hy ontfing de Wet uit den mond van de Jehovah. Deut. 33: 3. En de ontfangen Wet gebood hy aan Israel op de zelfde plaatze. De Wet is door Moses gegeven. Joh. 1: 17. Waarom zy ook genoemt word de Wet Moses. Matt. 4: 4. Soo moet dan Moses hier van den Apostel aangewezen zijn : voorts indien Moses niet en is de Middelaar des Wets / wie is het dan? Uit het Volk is het waarlijk niemand / gy sult zeggen Christus. Maar waarlijk die kan het niet zijn / want die gegeven Wet steit onder den vlouk / waarom die gene die de Wet geeft en instelt / een bedienaar is van den vlouk / doch Moses is een dienaar van de verdocumenisse : maar Christus geensints : want in hem is den zegen / en de oorzaak van den zegen : hy is de Vorst der zaligheyd ; voorts is Christus de Middelaar van een nieuw en beter Testament / derhalven niet van de Wet. Maar ten is niet noodig dat wy om de zaak te bewijzen soo veel moeyten aanwenden / laat ons alleen de woorden van den Apostel overwegen : die zegd / dat die Middelaar niet en zy van een. Dit zeker past op niemand anders als op Moses. Daar zijn twee erfgenamen van de belofteniss / de Heidenen en Israeliten. Tot de Israeliten heeft Moses gesprooken / want de Kinderen Israels heeft hy de Wet geboden / maar tot de Heidenen heeft hy niet alleen niet gesprooken, maar ook daar door dat hy tot Israel gesprooken heeft / heeft hy de Heidenen verre afgeweerd / en soo heeft hy haar scheidende / gescheiden van het Volk Gods / door de Wet welke hy heeft geboden / welke geweest is als een middel muer : maar hoe kan Christus gezeid worden Middelaar van een / en niet Middelaar van een : na dien hy is Middelaar der Menschen / en de Heidenen hem gegeven zijn tot een erfdeel / en dat aan hem moet wezen de gehoorsaamheid der Volkeren en alle Eylanden op zijn leere moeten wagten ? hoe kan hy dan zijn

Mid-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Middelaar van die Wet welke maakt dat de Heidenen niet en mogen wagten en hooren. Den Apostel na dat hy gezeid heeft dat de Middelaar niet en is van een / doet daar by / maar God is een / zoo van Joden als van Heidenen : met een beloste aan beide het Verbond bevestigende. Die daarom Israel en de Heidenen moet een maken : niet wel indien Middelaar die een is / doch niet en is van een / maar in dien Middelaar die het aan Heidenen en Joden is. Maar dat den Apostel daar en boven zegt dat de Wet bestelt is door de Engelen/dat komt daar mede over een het welke staat Heb 2:2. Indien het woord door de Engelen gesproken vast is geweest : het woordeken door en kan hier anders niet gebruykt worden / als 2 Tim 2:2. Op dat hy beteekenen zouw dat de Wet gegeven is in de tegenwoordigheyt van de Engelen: en dat is waar/want de Jehova van wiens mond dat Moses de Wet ontfangen heeft/ is gekomen met de thien duisenden zijner Heiligheid Deut. 33. 2 en waarom is dat wonder / aangesien dat duisend maal duisend hem dienen. Dan. 7: 10. Stephanus verklaard dat verder / Actor. 7. 53. Gy hebt de Wet ontfangen tot bestellinge der Engelen. Niet alleen isse gegeven door de Engelen/maar ook tot bestellinge der Engelen/op datze te weten het Volk / zouden aan de Wet onderwerpen / en aan die swaare dienstbaarheid aan welke anders dat Volk/ dat zoo hard geweest is / wiens nekke yser was/wiens hooft met aal was / ongewillig hadde gehoorsaamt. De Engelen die bedienen al de bestellingen Gods / en zoo veel in haar is / voerense die uit en makense bestendig / nadien dan God gewilt heeft over dat ongehoorsaam en rebellig Volk heerschappy oeffenen / en dat door het opleggen van een jok : zoo is dit geweest het ampt van de Engelen / datse het Volk zouwden dwingen om het jok te dragen / het welk sy ook gedaan hebben. En zoo is het woord in haar tegenwoordigheid gesproken/ vast geweest/ en alle overtredinge en ongehoorsaamheid heeft regtveerdige vergeldinge ontfangen : Heb. 2: 2. Zoo heeft God het Volk aan de Engelen onderworpen / waar van de Engelen de naam van Goden gekregen hebben / Psal. 8. 6. Heb. 2: 5. 7. 9. Psal 97: vers 7. Hebr. 1. vers 6. Van wegen de gelijkenisse welke sy met God gehad hebben / door zoo veel (te weten) het Volk hare heerschappie heeft moeten dragen / en zig aan haar moeten onderwerpen.

XXX. Maar niet alleen is met de dienstbaarheid des Wets / ingekomen de dienstbaarheid der Engelen / maar ook der Menschen : aan welke Israel zig heeft moeten onderwerpen en gehoorsamen ; deze Menschen worden in de Schrift Goden genaamd / gelijk wy nu van de Engelen verstond gezien hebben Psalm 8 en 82. en 97 Joh. 10. 1 Cor. 8 insgelijks שרים ומושלים. leyds-luiden / Regeerders / insgelijk מחוקקים Wet-gevers / insgelijks Vaders des vleeschs / en nog andere benamingen dieze gehad hebben. Sy bestonden uit de overste van het Volk : en zijn eerst verhoren geworden kortz na de uitgang uit Egypten / door den raad van Jethro / op datze de twisten van het Volk zouden wegnemen / en ligte zaken zouden hooren en ter neder stellen. Doen is haar magt nog zoo groot niet geweest / maar na dat de Wet is gegeven / is die ook aangewassen ; twee dingen hebben sy dan gedaan / sy saten in den stoel van Moses : Matth. 23: 2. Tot haar geschiede het Woord Gods. Joh. 10: 35. De sleutel der kennisse wierd aan haar overgeleverd. Luc. 11. Het Volk moeste van haar eyschen het Woord Gods ; en indien sy eenige swaare zaak hadden/ moest het tot haar komen/ en na die zaak ondersoeken. Deut. 17: 8, 9, 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

dooz zoo verre was haar bedieninge de verborgentheden aan het Volk uit te leggen / raad zelfs / gelijkenissen / voorbeelden uit te leggen en te ontlossen / de belofte en het Woord der Genaden in te stampen / welken dienst de Propheten en de Vaders niet haar gemeen hadden; maar deze hebben den dienst niet wel bedient / want zy hebben den sleutel der kennisse die aan haar overgeleverd was verborgen / zy hebben vele doen struykelen in de Wet / en zuer-deeg gemengt met het Woord der Genade. Zy moesten het Volk ook opleggen de vleeschelijke geboden / en het zelve aandrijven tot dienstbaarheid van de eerste beginselen des werelts / en bezorgen dat het de geboden dede / en dat het niet en dede dingen die verboden waren: deze magt van haar is ook zoo verre aangegroept / datze hebben mogen nieuwe geboden opleggen op het Volk / en het Volk tugtigen Heb. 12: 10. na dat het haar goed dagt: het Volk moest deze hare geboden gehoorsamen / en zig geensins tegen dezelve stellen: hoewel het swaar en lastig was dat zy geboden en opleiden: evenwel nogtans heeft het die moeten aannemen; alleenlijk / als het niet en was tegenstrijdig het Woord Gods / dat aan het zelve door die geboden yets zouw worden by-gevoegt of afgedaan; (dat God scherp verboden heeft /) op dat het Volk zouw komen zeggen men moet God meer gehoorsamen als de Menschen; anders indien yemand uit het Volk niet en zouw willen gehoorsamen / moest hy met de dood gestraft worden / en zoo het quaad uit Israel weg gedaan worden; en in dat geval is haar bedieninge ten vollen aan de Menschen eigen geweest. De Engelen aan welk het Volk onderworpen is geweest / hebben daar toe ook moeten waken / dat het niet zoo zeer de instelling van den dienst zouw waarnemen / als wel dat het aan deze Verzorgers en Huis-houwders schuldige gehoorzaamheid zouw bewijsen.

XXXI. Ende nu en kan den staat van het volk onder de Wet aan ons niet meer duister zijn. Zy hebben moeten dienen de eerste begin zelen vande weereld / gehoorzamen de Oberheden en Wet-gevers / dat de schuld / en zonde / en vlouk nog niet vernietigt was / door een gedurig en dagelijks schrijven van een hand schrift beijden / 't welk zwaar en by na ondragelijk is geweest. Daar van daan zien wy wat de Wet gedaan heeft / zy heeft toorn gewrogt / zy heeft de zonde toegerekend / den val overvloedig gemaakt / alle onder de zonde besloten / en zoo en isser geen wet ingekomen welke zouw konnen levendig maken / of uit welke de Erfenisse van gerechtigheid en leven zouwde komen: of welke tegen de belofteniſſe van God was / datze wezen zouw indien uit de Wet de erfenisse gegeven wierd. Derhalven is zy alleen bygedaan tot de Belofte / en heeft dat gebruik gegeven / welk zy behouwders de Belofte heeft konnen hebben; waar van daan ook die gene die in het Ouwde Testament geregtveerdigt en volmaakt zijn / en inde heerlijkheid ingeleid / door geen ander Geloof geregtveerdigt zijn / als daar door wy geregtveerdigt worden / namelijk Jezu Christi / welke haar in de Belofte wierd voorgesteld / gelijk ons in den Euangelio. Want al den tijd in welk de wet geduurd heeft / is ook de Belofte voorgesteld / ja ook de Propheten hebben dezelve te voren verkondigt / en die die in den stoel van Mozes zaten hebben dezelve ingestampt / en de thien woorden zelfs zoo dikwils zy herhaald wierden / zoo dikmaal wierd herhaald de Belofte / om dat in de thien woorden is een herhalinge vande Belofte / de wet dat alleen uitwerkende / dat het woord der Genade door een Voorhangzel van vlouk eenigzints bedekt /

deht wierd. Dat nogtans de Heilgen en die van God verligt waren ligt hebben konnen aanmerken; aan welke zoo de heele wet is geweest een Leidsman tot Christus / welk is het einde der wet: niet alleen in welke zy eindigt / maar tot welken datze aandzijft / dooz zoo veel zy verschzilt / en leid / dooz zoo veel zy schaduwen heeft. In de ongeloovige nogtans en niet aandagtige / heeft deze vermengingе van de wet en de Beloftenisse gebaard eenige moeyelijkheid / zoo dat het meesten-deel van de wet der geregtigheid is afgedwaald; en willende de geregtigheid uit de wet stellen / den vlouk verloren hebben / welke haar ook is overgekomen / en als water in 't midden van haar is ingezogen; en den zegen niet bemind hebben / welke derhalven verre van haar is weg gedaan / Psalm 109: 17, 18. ende die hebben wel geweest onder den louteren vlouk / welke de wet dzeigde / en wierden van alle wet in 't gemeen veroordeeld. En in die menschen heeft gebleken / hoe groot de onmagt des vleesches was / dat het onmogelijk zy dooz het zelve zig te onderwerpen aan God / en dat dooz de Leer of het woozd alleen / de mensch niet en kan wedergebozen of tot God bekeert wozden / en dat al dien roem waar dooz zig het vleesch verheft / als of het zoo veel vermogt / vals en leugenagtig zy. want dat heeft gebleken zeg ik in dat volk. Zy hadden de wet ontfangen / zy wisten datze van God gegeven was / van den Hemel verkondigt / met donder en Blixem / dat de Bergen beefden / de Aarde bewogen wierd / de omstaanders dooz dzeeze verbaast wierden / en om datze van God was / zoo hebbenze niet konnen twyffelen dat de wet zouw wezen goed en heilig / maar nogtans dit niet tegenstaande is het volk hard gebleven. Van waar na zoo grooten tijd / Mozes nog klaagt / datze nog niet en hadden oogen om te zien, nog ooren om te hooren, nog een herte om te verstaan: en alzoo zijnze van het geslagte van dat volk van welk Ezaias spzeekt / cap. 43: 8. Het blinde volk, welke oogen hebben, en doove die ooren hebben, en welk een herte hebben en nogtans issет ובוז, uitgeledigd en heeft noodig kloukhertig gemaakt te worden להלבב, Job 11: 12. Dooztz dooz zoo veel het vleesch roemd (in dien God alleenlijk zijn plicht volbzengt / indien hy alleenlijk zijn Leer niet en spaard /) dat het niet en zal in gebzeken blijven / en zoo zig verheft dooz God / als of het iets vermogt / gelijk de Israëliten gedaan hebben / welke eischten dat God tot haar zouw spzeken / welke beloofd hebben datze zouwden hoozen en doen na al dat Jehovah zouw spzeken / Deuter. 5: 4-29 dooz zoo veel zeg ik het vleesch alzoo roemd / zoo verre is nogtans ook dezen roem ydel / want het vermag niet. God heeft gedaan in Israel alles wat het vleesch zouw konnen begeeren / dat hy zouwde doen / en nogtans klaagt God nog / dezen twist als met het vleeschelijke Israel bet wistende / Jezaïe 5: 4. Wat was'er meer te doen aan mijnen Wijngaard, dat ik niet gedaan en hebbe? waaromhebbe ik druiven verwagt, en hy heeft wilde druiven gedragen! en Jezaia 42: 19, 20. Wien is'er blind als mijn knegt? en doof gelijk mijn bode welken ik zenden zouw? Wie is blind, als die volmaakt is / ende blind als de knegt des Heeren? ziende heeft hy veel gezien / en hy merkte dat niet / scherp was hy van oozen / en hoozde niet. De Heere om zijn geregtigheid maakte al willens de onderwijzinge heerlijk en groot / &c. en in veel andere plaatzen meer. Maar hoe wel zoo grooten deel van Israel vleeschelijk was / ondertusschen nogtans alle die / welk dien uitterlijken dienst verrigten / en die eerste beginzelen der weereld dienden / en na de letter in 't Verbond wandelden / moesten dooz het volk Gods / die in een Verbond stonden / gehouden wozden / en de gemeene weldaden genieten / als de gerustheid

heid en de bezittinge van het Land Canaan / als van een Pand / waar van daan dat in de geloovige heeft moeten ontstaan een zwakheid van troost uit de bezittinge van het Pand / en dikmaal ook gemeenschap aan de zonde / en alzoo ook gemeenschap aan de straffe.

XXXII. In deze staat / dat is in die dienstbaarheid vande wet / is het volk gebleven al den tyt van het Ouwde Testament. Als het in het Land Canaan ingeleid is / heeft het aldien dienst nauwkeurighyk waargenomen. Ondertusschen heeft God niet anders gedaan / als dat hy menigmaal tot het volk Pzopheten gezonden heeft / in welke hy tot de Vaders gespzoken heeft / veelmaal en op veelderley wijze / Hebr. 1: 1. welke toekomende dingen voozzeid hebben / en bpzonder hebben zy beschzeben den Messiam dat beloofde Zaad / in welken gezegend zouwden wozden alle de volkeren der Aarde ; en dat zoo / dat ze geleerd hebben / wanneer die komen zouw / welke teekenen vooz gaan zouwden / welke hem vergezelschappen zouwden / zijn toekomste / hoedanig hy komen zouw / in wat staat en gelegentheid / wat hy doen zouw / en wat heerlykheden hem daar na volgen zouden / dat is wat staat vande zijne datter komen zouwde / na zijn volbzagt werk. En dit hebbenze alles met zulke levendige couleuren afgeschilderd / dat aan niemand ten zy een quaad willige / en niet aandagtige / den Messias konde onbekend wezen. Dan waar ook die gene die de vertroostinge Israels verwagtende waren zijn heerlykheid gezien hebben / als den eenig geboren vanden Vader. Joh. 1: 14. want in hem hebben alle dingen geweest / welke de Pzopheten voozzegt hadden dat in den Zone Gods den Messias wezen zouden. Die zelve redenen welke de goddelooze Joden aangezongen hebben / waar dooz zy zouwden beweeren dat hy geen God is / of het beloofde Zaad / zijn zoo veel bewijs redenen dat hy God is / en het beloofde Zaad. Dewijl dat in hem alle die dingen zijn volgens de Pzopheten. Wy zouwden hier komen t'zamen op een hoopen veele Pzophetien / verkondigende de hoedanigheid des tijds / in welke hy heeft geleefd ; als ook de hoedanigheid vanden tijd / na dat hy op aarden heeft opgehouwden te leven / maar dat zouw te lang vallen ; en ons geschil is meer aangegroeit als behoozd / zoo dat wy daarom noodzake hebben om na het einde te spoeden. Ziet indien u de liefde der waarheid heeft bevangen / indien het u helpen mag de waarheid Gods te kennen ; de aanmerkingen van onzen geliefden Leer-meester / over het laatste van Mozes / de twaalf Pzopheten / over de Psalmen en andere boeken ; daar zulke dingen vinden welk u zullen verhuftigen / en de over-een-komste der Pzopheten / en de waarheid Gods / die gespzoken heeft in de Pzopheten / en de ware Godheid Chzisti des beloofden Zaads / en de grootheid van zijn weldaden zullen vertoonen.

XXXIII. Ondertusschen nemen wy waar / dat God / na dat de Volheid des tijds gekomen is / heeft gesonden / als uit zijn schoot / zijn Zoon / en dat hy zoo in het einde / des gestetten tijds / na het gesigte gekomen is / en den Verkondiger heeft niet vertraagt / in wiens geloove de regtveerdige leeft Habb. 2. 3. Maar ny is gekomen wordende uit een Vrouwe, geworden onder de Wet. Welke hy in alles zeer net en heiligh'k verbuld heeft / en heeft zo alles gedaan het welk een heilig mensch en ware Borg en volmaakte Zaligmaker behoorde te doen ; derhalven heeft hy dadelyk zijn oaren te doozboren gegeven / en dadelyk heeft hy tot zig geroepen de verloren

Schaa-

Schapen des Huis Israels: en het Evangelium waar toe hy van Jehova gesalft was heeft hy verkondigt den sagtmoedigen / en heeft verbonden de gebrokene van herten / hy heeft de gevangene vrijheid verkondigt / een scherp gesigte aan de gebondene / hy heeft verkondigt het Jaar van het welbehagen des Heeren: en alzoo heeft hy getoond dat den Geest des Heeren op hem was Jes. 61: 1, 2. De woorden welke Jehova in zijn mond geleid heeft / heeft hy niet ingehouden / maar in't openbaar uitgesprokken / zeggende: Wendet u na my toe alle ghy einden der Aarden. Jes. 55: 22. Komt tot my alle gy vermoeide en belaste, en ik zal u verquikken. Matth. 11: 28. en zoo heeft gebleken dat hy is boven alle / dat hy met en zy uit der aarden / en zoo ook niet gesprokken heeft uit der aarden / maar de Heere uit den Hemel / en die de woorden Gods spreekt / Joh. 3: 31, 34. In deze dingen word het Prophetisch Ampt begrepen. Maar ook hy die door den eeuwigen Geest zig Gode heeft op-geofferd als een Priester / na dat hy den omloop van zijn dagen hadde afgedaan / heeft moeten een Offerhande van een goeden reuk / een Offerhande der geregtigheid Gode opofferen voor de zijne / Hebr. 9: 15. Hier van daan heeft hy hem zelven overgegeven / en is van het schelmagtig Jeschurum op het Kinnebakken geslagen / smadelijk gehandeld / voor het gerigte getrokken / eindelijk aan het Kruis genageld / en met de overtreders geteld; daar hy wel een verbloukinge is gewoorden / op dat hy de verbloukinge zouw weg nemen / zijn bloed uitgegoten zijnde tot vergevinge der zonden / om te bevestigen het Nieuwe Testament / welk is in zijn bloed / en om de eeuwige geregtigheid aan te brengen / en om door zijn bloed voor zig een Kerke te koopen en te verkrygen / heeft hy zijn ziele gegeven / en met het overgeven van zijn ziel / heeft hy alles volmaakt / zoo dat hy na waarheid gezeid heeft / het is alles volbragt. En daar na als hem een graf gegeven is na zijn dood met den rijken / welke hem te voozen gegeven was met den goddeloozen / heeft hy zijn ziele uit magt wedergenomen / gelijker wijs als hy zijn ziele uit magt hadde afgelegt / ende is opgestaan / ende na dat hy de zijne verschenen was inde tegenwoordigheid van vele getuigen / is in den Hemel opgevoerd / en de Belofte van den Heiligen Geest ontfangende / heeft hy die uitgestort over alle vleesch / en dezelve gegeven zonder mate zoo aen Heidenen (welke derhalven in hem waarlijk gezegend worden,) als Joden; en zoo heeft hy / de Heiligheid der Heiligheden gezalft / en zittende aan de regterhand Gods / uitgetogen alle overheid en Magt / en heeft alleen het rijke verkregen / en hy heeft het Jok verbroken / en de banden zijnes volks gescheurt / op dat het den Heere zijnen God zelve alleen / in vrijheid en blijdschap diene. Laat ons hier stellen de woorden vanden Apostel / uit 1 Timoth. 3: 17. God is geopenbaard in het vleesch, is geregtveerdigt in den geest, gezien vande Engelen, gepredikt onder de Heidenen, geloofd inde weereld, opgenomen in heerlijkheid.

XXXIV. Maar deze dingen moeten wy een weynig onderscheidelijkker uitspreken / zoo veel nogtans het hoogtelijk kan geschieden. Christus door zijn bloed te weten door zijn lijden / heeft de overtredinge te niete gedaan / de zonde ten einde gebragt / de ongeregtigheid verzoend. Dan. 9: 24. Hy heeft het Serpent den kop vertreden. Gen. 3: 15. De Duivel de magt des doods hebbende / heeft hy vernietigt. Heb. 2: 14, 24. en heeft de geregtigheid, te weten de geregtigheid der eeuwen ingebragt. Dan. 9. 24. Door welke God de Heilige geheiligd word. Esai. 5: 16. in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

welke de Kerke bebeſtigd wozd. Jeſai 54:14. Welke zy vooz alle dingen zoeken moet. Matth. 6:33. Alſoo derhalven zoodanigen geregtigheid aangebzagt is en de zonde van de geheele Wereld is uytgedelgt. Zach 3. Soo en kan de zonde niet meer wozden toegereekent / daar en kan dan niet meer een Wet wozden opgelegt / welke toom zouw werken / welke beſluiten zou onder de zonde / welkez ouw dwingen te ſchzyven een hand-ſchzift van ſchuld. Die Wet dan die dat doet / moet weghgenomen / en het hand-ſchzift weghgedaan / en het Volk van de dienſtbaarheid van de elementen der Wereld bevzijd wozden: uit de put daar geen water in is uitgelaten wozden; de geregtigheid Gods zonder de Wet geopenbaazt wozden Rom. 3:21. en met die vzyheid moet ophouden de dienſtbaarheid der Menſchen / of der Engelen de genaamde Goden dan moeten te niete gedaan en de oberheden en magten uitgetogen wozden Coll. 2:15. 1 Cor. 2:6. De tockomende Wereld den Engelen niet onderwozpen wozden. Heb. 2:5. Maar Jehova moet Koning wozden ober de geheele Aarde. Zach. 14:9. Vozder moet deze geregtigheid bekent gemaakt wozden in een groote Gemeinte / met heerlijkheid voozgeſteld wozden / dat te voren niet geſchied en is: want alhoewel te voren pets heerlijks is geweeſt / zoo is nogtans in dezen deele (verſtaat vooz zoo veel belangt de geregtigheid van welke wy nu ſpzeken) ſelfs niet heerlijk geweeſt het gene heerlijk was / om de uitnemende heerlijkheid des Nieuwen Teſtaments / 2 Cor. 3:10. Daar en boven heeft het Geweten van den Menſch moeten volmaakt wozden / de Geeſt des kindſchaps welke doet roepen Abba Vader / volgens dat dat 'er gezegd wozd MYN VADER, zegd tot my / als een Gods Penning in aller herten uit-geſtozt / en zonder mate gegeben wozden / en der ongeregtigheden niet meer gedagt wozden: het Hemelſche Jeruſalem nederdalen op der Aarden / en die dingen welke in den Hemel zijn / met de dingen welke op de Aarde zijn / tot een hooft-zomme gebzagt wozden; eindelijk om dat de geregtigheid der eeuwen nu daar is geſtelt / dewijl den zegen ten volle aangebzagt is; Zoo moeten met de zelfde gezegent wozden zy alle aan welke die belooft is. Zoo moeten derhalven de Heidenen niet meer wozden uitgeſloten / maar de middel-muer des affcheidſels moet gebzoken wozden / en die twee moeten tot eenen nieuwen Menſche gemaakt wozden / de viandſchap moet vernietigt wozden: en aan Judea moeten Sodom en Samaria tot Dogteren gegeven wozden: maar niet uit zijn Verbond / Ezech. 16:61. en dat is het Nieuwe Teſtament wiens Middelaar Chriſtus is. Welke komende houd op en wozd te niete gedaan het Oude / welke niet is geweeſt onberiſpelijk / om dat anders vooz het Nieuwe geen plaats zouw geweeſt zijn: welke is den raad en voornemen Gods / om te geven de erffeniſſe van het Hemelſche Canaan: ook ten aanſien van de geregtigheid en vzyheid in dit leven te genieten / en van de Volkeren / dat is des Werelds. Zoo dat wy in het N. Teſtament de geregtigheid der eeuwen wozd vertoond

De geregtigheid aan allen verkondigd.
De Wet Gods in aller herten ingeſchzeven.
De Conſcientie wozd volmaakt.
De dienſtbaarheid zoo van de eerſte beginſelen des Werelds / als van de Oberheden en magten wozd weghgenomen.
De viandſchap wozd te niete gedaan.
De vzede wozd aangebzagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

En zoo is'er in het Koninkrijke Gods, geregtigheid, en vrede, en blijdschad in den Heiligen Geest, Rom. 14: 17. laat ons dan zeggen / Eere zy God in de hoogste Hemelen, vrede op der Aarden, en in den menschen een welbehagen, Luc. 2. 14. Wel aan dan / zingt vrolijk onvrugtbare welke niet gebaard en hebt, maakt geschal met vrolijk gesang, die geen barens nood gehad en hebt; wantde kinderen der eenzame zijn meer, boven de kinderen der getrouwde: zegt de Jehova. Esa. 54: 1.

XXXV. En zoo hebben wy aangemerkt de verscheiden staat van de Kerke / zoo van die welke Christus verwagt heeft: als van die welke hem ontfangen heeft. Die is geweest ten deele zonder de Wet / ten deele onder de Wet; deze is zonder de Wet / en zoo isse gelukkiger als dat deel welke geweest is onder de Wet; en gelijk dat deel dat geweest is sonder de Wet; maar daar in nogtans ook zaliger als dat deel / na dien dat heeft konnen wezen onder de Wet.

Die wederom de Wet wil invoeren / die doet de dronkene tot de dorstige / en wy verkondigen aan hem het welke staat Deutr. 29: 20. Jehova en zal hem niet willen vergeven.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

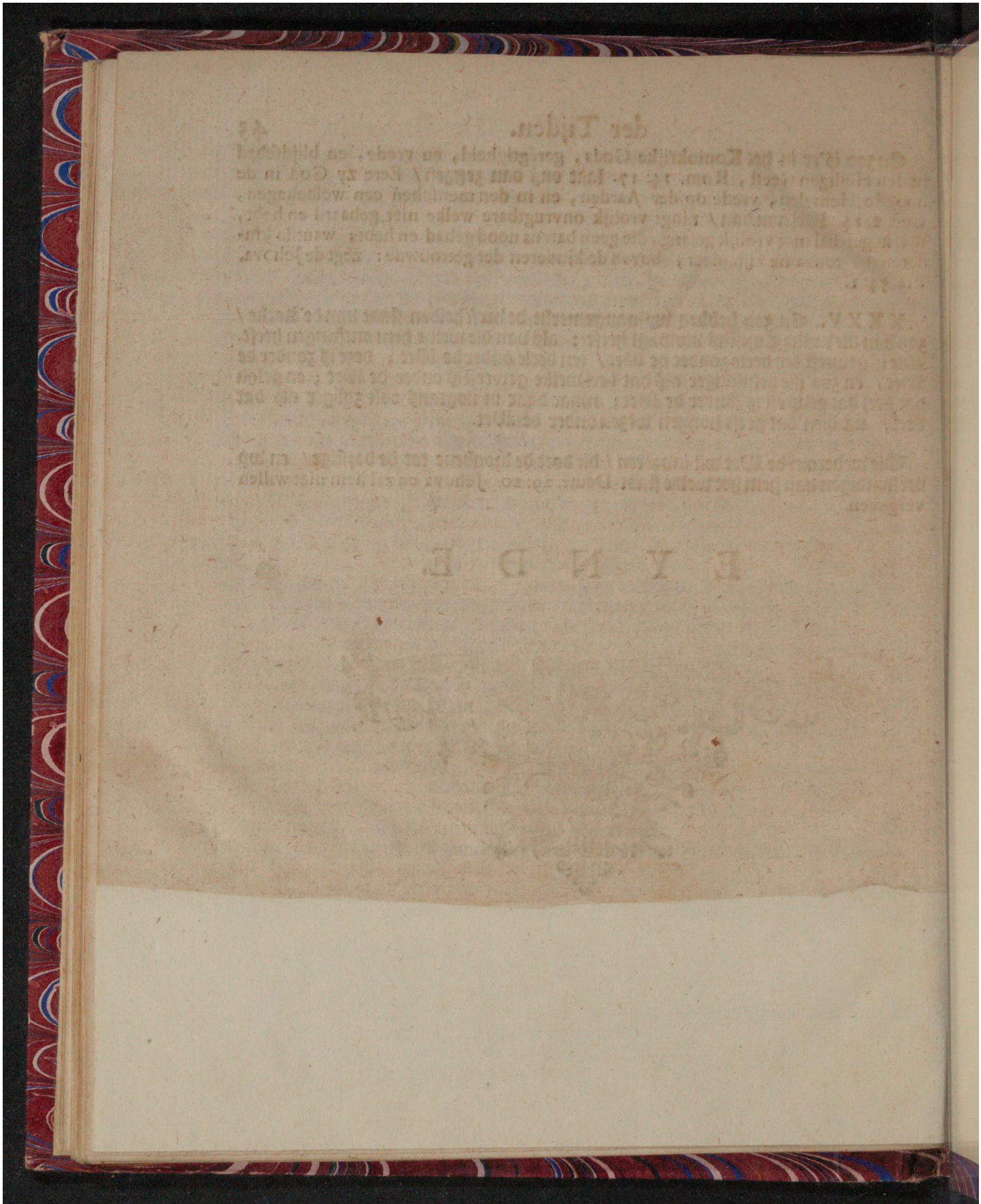

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

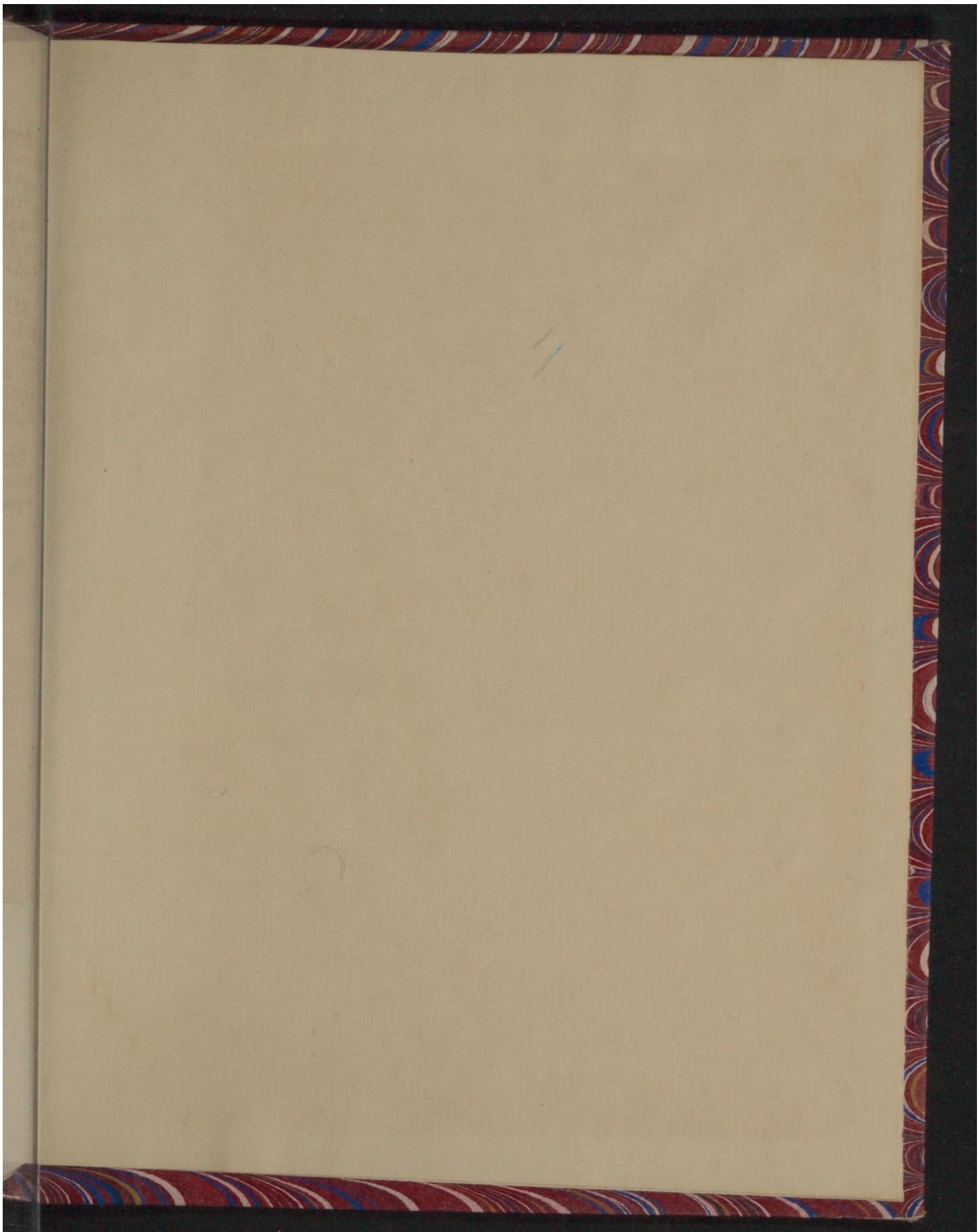

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

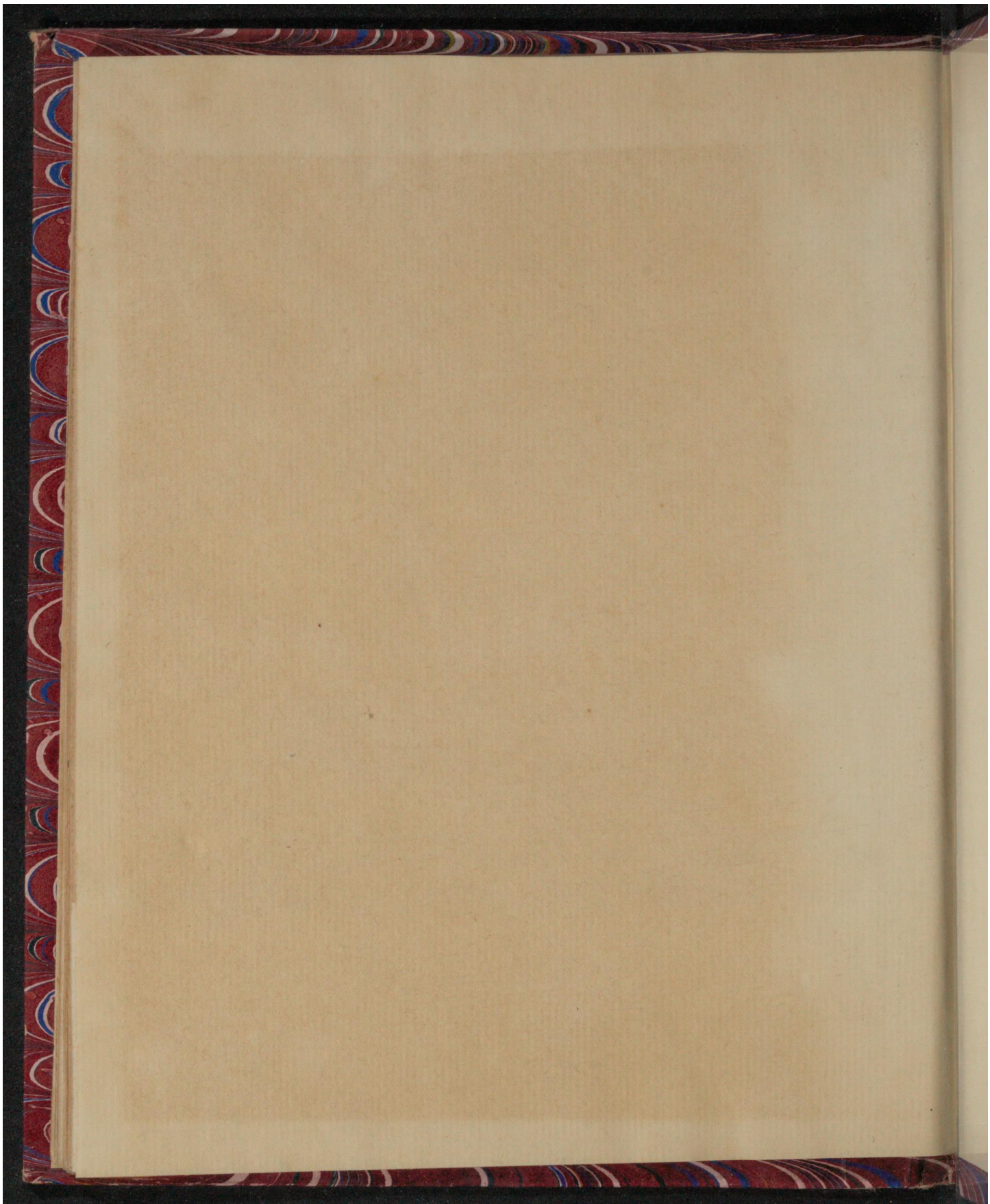

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

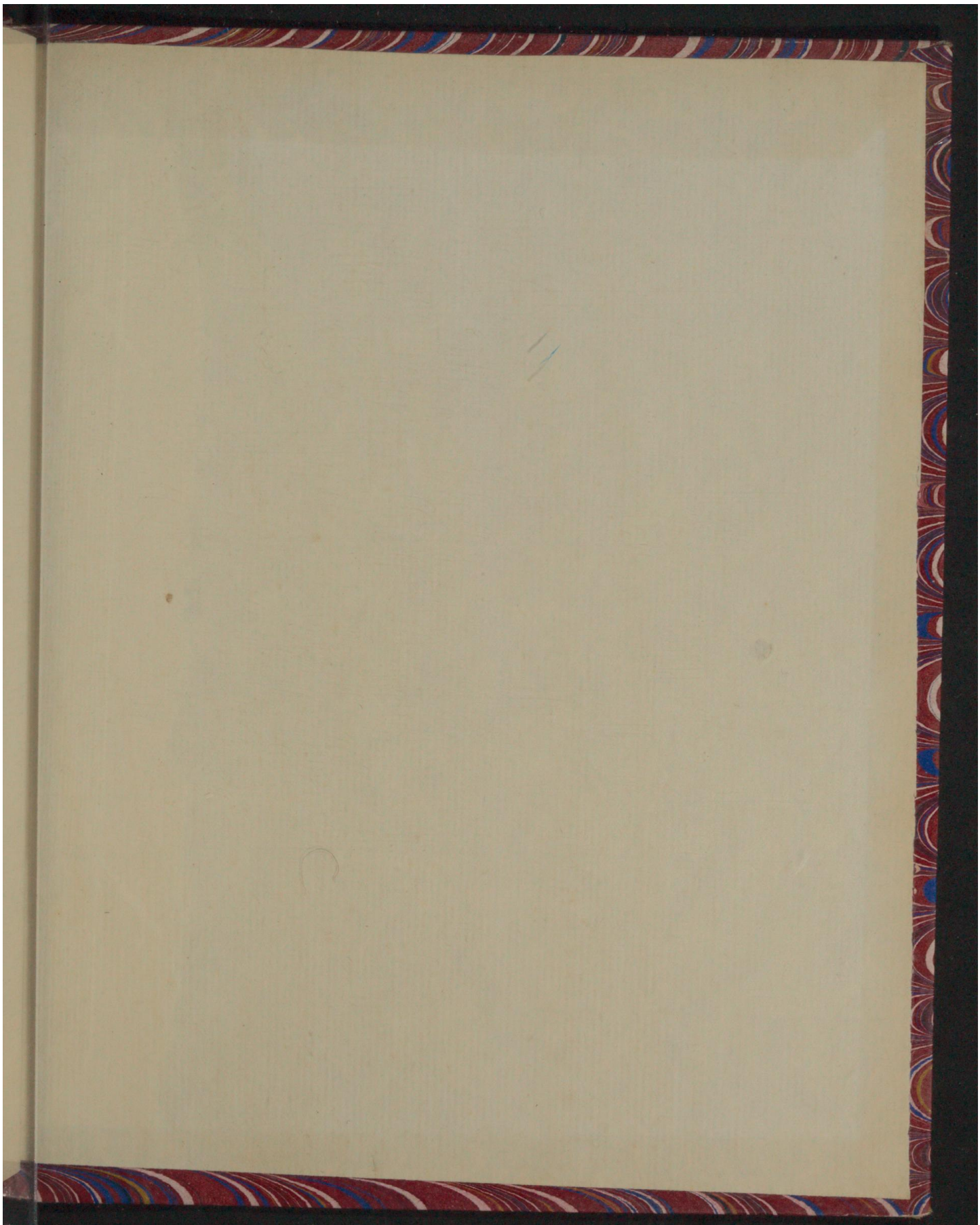

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418